

POSTUPCI – PROCESI

(kanoni 1400–1752)

dr Filip JOSIPOVIĆ

I. UVOD

U vrijeme visokih civilizacija, starije grčke i mlade rimske, koje su imale razvijene sudove i dijeljenje pravde po svojim zakonima, koji im bijahu temelj državne organizacije, dolazi Krist i osniva Crkvu. Božanski učitelj daje nov zakon utemeljen na zapovijedi ljubavi prema Bogu i prema bratu „bližnjemu“.

Kako su prvi članovi Crkve bili ne samo Židovi, djeca teokratskog uređenja društva, nego vrlo brzo i pogani, Grci, Rimljani i druge pridošlice u Rimskom Imperiju, kao građani poganskih zakonodavstava, nije nimalo čudo da su sa sobom u Crkvu unijeli i građanske navike parničjenja pred sudovima građanske vlasti.

Krist od svojih sljedbenika traži da jedni drugima opraštaju uvrede¹, da se međusobno opominju² te tako ispravljaju narušen sklad bratskog i kršćanskog života. Ako opomena ne bi urodila plodom, odnosno ako bi prekršitelj ostao nepopravljiv, onda to treba reći Crkvi.³ Crkva će mu tad suditi na temelju vlasti koju joj je Krist ostavio.⁴

Sveti Pavao kori vjernike Korinta: „Neka vas je stid što sam prisiljen ovo govoriti! Zar među vama nema ni jednog mudrog koji bi mogao rasuditi između svoga brata i brata! Mjesto toga brat protiv brata traži pravdu i to pred nevjernicima! Bez sumnje vam je već to nedostatak što uopće imate parnice među sobom.“⁵

Zbog okorjelosti prekršitelja Božjih i crkvenih odredaba nastala je već u samim počecima crkvene povijesti praksa suđenja – rješavanja sporova između krštenih pred predstavnikom Crkve, crkvenim starješinom, ili mudrim o kojem govori sv. Pavao u Poslanici Korinćanima.

1 Lk 17, 3 s

2 Mt 18, 15

3 Mt 18, 17

4 Lk 22, 30

5 1. Kor 6, 1–7

II. KRATAK POVIJESNI PREGLED

Pavlovu opomenu kršćanima da svoje razmirice rješavaju pred kršćanskim mudracem, vjernici su prihvatili i tako se postupno oblikovao sudski oblik „arbitraže“ kao početni oblik pravog suda. U početku je taj oblik imao razna imena kao „inter fratres iudicare“⁶, „litigantes in concordiam reducere“⁷, „lites cognoscere — pacem facere“⁸, „iudicium sacerdotale“⁹, „iudicium episcopale“¹⁰, apud sacrae legis antistitem litigare“¹¹, „episcopalis audientia“¹².

Tijekom vremena Crkva je, ne imajući razvijene sve elemente pravog suda, (actiones declaratoriae, notio iurisdictionis et competentiae iudicis, acta tribunalis: petitiones, responsiones, sententia, systema probationis) po potrebi koristila i preuzimala praksu iz rimskog zakonodavstva. Iz pisma pape sv. Grgura Velikog (VI. st.) vidi se da je Crkva usvojila neke elemente procesualnog prava iz rimskog zakonodavstva¹³.

Ipak, u prvim vijekovima crkvene povijesti brojni su crkveni i civilni dokumenti koji očitog govore o samostalnosti crkvenog suda. Nekoliko značajnijih dokumenata navest ćemo u ovom prikazu:

1. Dokumenti crkvenog učiteljstva:

- a) Didache (poč. II. st.),
- b) Pp. Clement, Epistola I ad Jacobum,¹⁴
- c) Didascalia Apostolorum (III. st.),
- d) Pp. Anaclet, Epistola I¹⁵,
- e) Pp. Evarist, Epistola I¹⁶,
- f) Pp. Marcellin, Epistola II¹⁷.

2. Dokumenti crkvenih sabora i sinoda:

- a) Koncil u Elviri (305. g.),
- b) III. kartaški koncil (397. g.)

6 1. Kor 6,5

7 Pp. Klement, „Epistola I ad Jacobum“ in PG I, 468

8 Didascalia Apostolorum, lib. II, cap. XLVI–XLVII, in F. X. Funk, Didascalia et Constitutiones Apostolorum, Paderbornae 1905, I, p. 36

9 Pp. Anaklet, „Epistola I“, n. 3–4, in Mansi, Conciliorum... vol. I, 605

10 Codex Theodosianus, I, 27, 1

11 Codex Iustinianus, I, 4, 7

12 Ibidem

13 Decretum Gratiani, C. II, q. 1, c. 7; C. XI, q. 1, c. 38; C. XXI, q. 6, c. 2

14 PG I, 468 „Fratres, qui lites habent, apud potestates non iudicentur sed ab Ecclesiae presbyteris in concordiam reducantur...”

15 MANSI, „Conciliorum...” vol. I, col. 605–606 „Omnis enim oppressus, libere sacerdotum appellet iudicium et a nullo prohibeatur...”

16 Idem, „Conciliorum...” vol. I, col. 624

17 MANSI, Conciliorum... vol. I, col. 1242 „... quaecunque ergo contentiones inter Christianos ortae fuerint, ad ecclesiam deferantur, et ab ecclesiasticis viris terminentur”.

- c) V. kartaški koncil (419. g.),¹
- d) Sinoda sv. Patricija (450/456. g.)

3. Spisi otaca:

- A) Grčki oci:
 - a) Euzebije Cezarejski, „De vita Constantini”
 - b) sv. Bazilije Veliki, „Regulae fusius tractatae”
 - c) sv. Grgur Nazijanski, „Epistola ad Theodorum”
 - d) sv. Grgur Nisenski, „De vita s. Gregorii Thaumaturgi”
 - e) sv. Ivan Krizostomus, „De sacerdotio”.
- B) Latinski oci:
 - a) sv. Ambrozije, „De officiis”¹⁸
 - b) Rufinus, „Historia monachorum”¹⁹
 - c) sv. Jeronim, „Epistola XCVI”²⁰
 - d) sv. Augustin, „Enarratio II in Psalmum XXV”, n. 13²¹
 ” in Ps. XCVIII”²²
 ” in Ps. LXXX”²³

4. Civilni dokumenti:

- a) Codex Theodosianus, (438. g.). „Constitutio Sirmondina XVII”, I,27,1
 „Constitutio Sirmondina I”²⁴
 „Constitutio Arcadii et Honorii”²⁵
 „Novella XXXV Valentiniani”²⁶
- b) Codex Justinianus (529. g.) „De episcopali audientia”, I,4; I,4,7; I,4,8
- c) Novellae (539. g.) „Novella LXXXVI” cap.1; cap.4
 „Novella LXXXVI” cap.2; cap.7
 „Novella CXXIII” cap. 21

Velika reformacija kanonskog procesa provedena je za pape Klementa V. koji svojom konstitucijom „Saepe...” iz god. 1306. određuje narav novog kanonskog postupka²⁷

Tridentski sabor (1545–1563) na svojim sjednicama²⁸ donio je značajne odredbe koje se odnose na kanonsko procesualno pravo.

Codex iuris canonici (1917) u IV. knjizi ima potpuno razradeno procesualno pravo Katoličke Crkve pod naslovom „De processibus”.

18 PL XVI, 138

19 PL XXI, 437

20 PL XXII, 789

21 PL XXXVI, 195

22 PL XXXVII, 1570

23 PL XXXVII, 1045

24 DECRETUM GRATIANI, II, C. XI, q. 1, c. 35–36

25 CODEX THEodosIANUS, p. 45; CODEX IUSTINIANUS, I, 4, 7

26 CODEX THEodosIANUS, XVI, 2, 47.

27 CLEM. II, I, 2; V, 11, 2

28 CONC. TRIDENT., sess. 13,c.2, c.3, c.6, c.8, c.20; sess. 23, c.8; sess. 24, c.20; sess. 25. c.

U vremenu od promulgiranja Kodeksa (1917.) pa do promulgacije sadašnjeg Kodeksa kanonskog prava (1983) Crkva je izdala dosta značajnih dokumenata koji su se odnosili na materiju procesualnog prava. Napose u ženidbenim parnicama.

III. OPĆI PREGLED KNJIGE O POSTUPCIMA

Knjiga o postupcima u novom Kodeksu kanonskog prava dijeli se na pet dijelova, a oni na odsjeke, naslove, poglavlja i članove.

I. DIO donosi propise O SUDOVIMA OPĆENITO (De iudiciis in genere) i ima pet naslova:

1. naslov govori o *nadležnom sudu* (de foro competenti)
2. naslov govori o *raznim stupnjevima i vrstama sudova* (de variis tribunalium gradibus et speciebus)
3. naslov govori o *disciplini na sudovima* (de disciplina in tribunalibus servanda)
4. naslov govori o *strankama u parnici* (de partibus in causa)
5. naslov govori o *tužbama i prigovorima* (de actionibus et exceptionibus)

II. DIO donosi propise O PARNIČNOM POSTUPKU (De iudicio contentioso) i dijeli se na dva odsjeka.

A. odsjek govori o *redovnom parničnom postupku* (de iudicio contentioso ordinario) i ima jedanaest naslova:

1. naslov govori o *uvođenju parnice* (de causae introductione)
2. naslov govori o *uglavljenju parničnog objekta* (de litis contestatione)
3. naslov govori o *toku postupka* (de litis instantia)
4. naslov govori o *dokazima* (de probationibus)
5. naslov govori o *upadicama* (de causis incidentibus)
6. naslov govori o *proglašavanju akata, zaključivanju postupka i raspravi* (de actorum publicatione, de conclusione in causa et de causae discussione)
7. naslov govori o *izricanju presude* (de iudicis pronuntiationibus)
8. naslov govori o *napadanju presude* (de impugnatione sententiae)
9. naslov govori o *presuđenoj stvari i povratku u prijašnje stanje* (de re iudicata et de restitutione in integrum)
10. naslov govori o *sudskim troškovima i besplatnom sudenju* (de expensis iudicialibus et de gratuito patrocinio)
11. naslov govori o *izvršenju presude* (de executione sententiae)

B. odsjek donosi propise o vođenju *usmenog parničnog postupka* (de processu contentioso orali)

III. DIO donosi propise O NEKIM POSEBNIM POSTUPCIMA (De quibusdam processibus specialibus) i dijeli se na tri naslova.

1. naslov govori o *postupcima u ženidbenim parnicama* (de processibus matrimonialibus)

2. naslov govori o *postupku proglašenja nevaljanosti sv. ređenja* (de causis ad sacrae ordinationis nullitatem declarandam)

3. naslov govori o *izbjegavanju sudskih postupaka* (de modis evitandi iudicia)

IV. DIO donosi propise *O KAZNENOM POSTUPKU* (De processu poenali) i ima tri poglavlja: o prethodnoj istrazi, o razvoju postupka i o akciji za naknadu štete.

V. DIO donosi propise *O NAČINU POSTUPANJA U ADMINISTRATIVNIM PRIZIVIMA te O UKLANJANJU ILI PREMJEŠTANJU ŽUPNIKA*

(De ratione procedendi in recursibus administrativis atque in parochis amovendis vel transferendis), a dijeli se u dva odsjeka:

A. odsjek govori o *prizivu protiv administrativnih dekreta* (de recursu adversus decreta administrativa)

B. odsjek govori o *načinu postupanja pri uklanjanju ili premještanju župnika* (de procedura in parochis amovendis vel transferendis).

IV. PRVI DIO KNJIGE O POSTUPCIMA

O SUDOVIMA OPĆENITO

(Kanoni 1400–1500)

Uvodni kanoni (1400–1403)

Uvodni kanoni poblize govore o objektu i opsegu crkvenog suda te o vrstama postupaka u kanonskom pravu Katoličke Crkve.

- a) Objekti crkvenoga suda jesu:
1. obrana i traženje prava fizičkih i pravnih osoba te deklariranje pravnih čina (k. 1400, 1°),
 2. prekršaji koji spadaju pod udar izricanja ili deklariranja kazne (k. 1400, 2°), te
 3. sporovi nastali iz upravne (administrativne) vlasti (k. 1400, § 2.).

b) Opseg crkvenog suda: Crkva vlastitim i isključivim pravom sudi:

1. slučajeve koji se odnose na duhovne stvari i one s tim povezane (k. 1401, 1°) i
2. slučajeve kršenja crkvenih zakona, kao i onih u kojima se radi o grijehu, ukoliko se radi o rasuđivanju grijeha i primjenjivanju crkvenih kazna (k. 1401, 2°).

c) Vrste postupka: Kanonsko procesualno pravo poznaje tri vrste postupka:

1. *parnični postupak* (iudicium contentiosum) u kojem se primjenjuju ili traže stanovita prava kako od strane fizičkih tako i od pravnih osoba;
2. *kazneni postupak* (processus poenalis) koji ide za tim da prekršitelja nekog crkvenog zakona, kojemu je pridodana kazna, upokori i poravna narušeni red, izričući ili deklarirajući kazne;
3. *upravni postupak* (processus administrativus) ima za objekt sporove nastale iz upravne vlasti, odnosno na temelju odredaba upravne vlasti.

1. naslov – Nadležni sud (k. 1404–1417)

Sud može vršiti svoju nadležnost samo onda ukoliko je po pravu za to nadležan, ta nadležnost suda onda određuje i *pravo osobi koja se njemu utječe*. Poznajemo dvije vrste prava utjecanja ili obraćanja na sud. Jedna je vezana uz *posebno pravo obraćanja na sud*, a druga je *redovno pravo obraćanja na sud*.

- a) *Apostolska Stolica* nema suda iznad sebe („Prima Sedes a nemine iudicetur”) (k. 1404).
- b) *Kod pape* imaju pravo tražiti sud:
 - 1.– poglavari država (k. 1405, § 1, 1°),
 - 2.– oci kardinali (k. 1405, § 1, 2°),
 - 3.– legati Apostolske Stolice i biskupi u krivičnim slučajevima (k. 1405, § 1, 3°)
 - 4.– drugi slučajevi koje papa uzme sebi da on sudi (k. 1405, § 1, 4°).
- c) *Kod Rimske rote* imaju pravo sudjenja:
 - 1.– biskupi u parničnom postupku (k. 1405, § 3, 1°).
 - 2.– opat primas, opat monaške kongregacije, vrhovni poglavar redovničke zajednice papinskog prava (k. 1405, § 3, 2°).
 - 3.– dijeceze i druge crkvene osobe, bilo fizičke bilo pravne, koje nemaju drugog poglavara do pape (k. 1405, § 3, 3°).

Za slučajeve iz kanona 1405. drugi su suci apsolutno nenadležni (k. 1406, § 2.)

d) *Redovno obraćanje sudu:*

1. Sudu I. instancije ima se pravo obratiti onaj tko ima *domicilium* ili *quasi-domicilium* na području nadležnosti suda (k. 1408).
2. Beskućnici se obraćaju sudu na čijem području aktualno borave (k. 1409, § 1).
3. Tužitelj slijedi forum tuženoga (k. 1407, § 3), a ako ovaj drugi ima više prebivališta, onda tužitelj može izabrati od tih sudova koji želi.
4. Gdje se nalazi parnična stvar, može se tom sudu obratiti (k. 1410).
5. Sudu na čijem je području sklopljen ugovor, osim ako se stranke drukčije ne dogovore (k. 1411).
6. U kaznenom postupku okrivljeni se mora pojaviti pred sudom na čijem je području učinjen prekršaj (k. 1412).
7. U slučajevima administracije, stranka se ima pravo obratiti sudu mjesta u kojem je vođena administracija (upravljanje nekim dobrima ili nekom službom), (k. 1413, 1°).
8. Ako postoje dva ili više nadležnih sudova, onda sudi onaj sud koji je prvi zakonski uzeo parnicu stranaka (k. 1415).
9. Nejasnoće glede nadležnosti dvaju sudova razrješava prizivni sud, a ako ga nema, onda Apostolska signatura (k. 1416).

2. naslov – Razni stupnjevi i vrste sudova

Kanonsko pravo poznaje sudove: *Prve instancije*, *Druge instancije* i sudove *Apostolske Stolice*. Oni su međusobno subordinirani i viši su sudovi automatski prizivni sudovi za niže instancije.

1. Opći propisi:

- a) Poradi primata rimskog prvosvećenika svakom vjerniku je slobodno da se u svakom postupku, te u svakom stadiju postupka obrati na Svetu Stolicu (k. 1417, § 1).
- b) Priziv na Apostolsku Stolicu ne suspendira pravo sudu da proslijedi do donošenja presude, osim ako to Sveta Stolica nije sebi prizvala (k. 1417, § 2).
- c) Svaki sud ima pravo da u pomoć pozove drugi sud bilo za vođenje parnice bilo za dostavljanje akata (k. 1418).

2. Poglavlje I. – *Prvomolbeni sud* (k. 1419–1437)

Ovaj sud je prva instancija u crkvenom sudstvu i nalazi se pri svakoj biskupiji ili drugoj pravnoj osobi koja se donekle izjednačuje biskupiji (to su apostolske administrature, razne redovničke provincije i sl.).

- a) *Sudac* (k. 1419–1429) jest glavna osoba među osobljem svakog suda.
 1. *Dijecezanski biskup* (k. 1419) jest u svojoj biskupiji sudac u svim pravnim slučajevima koji mu zakonom nisu izuzeti. On svoju sudačku vlast vrši direktno ili indirektno preko drugih. Ako se pak radi o pravima ili vremenitim dobrima neke pravne osobe koju predstavlja biskup, onda slučaj sudi *prizivni sud*, kao prvomolbeni (k. 1419, § 2).

2. *Sudski vikar*. Svaki dijecezanski biskup treba postaviti sudskog vikara sa redovnom vlašću sudjenja. On ne može biti generalni vikar osim ako zbog malene biskupije i malog broja slučajeva prilike to ne savjetuju (k. 1420, § 1).

- On čini s biskupom jedinstven sud i ne smije suditi slučajeve koje je biskup sebi pridržao (k. 1420, § 2).
- Njemu se mogu dati pomoćnici kao zamjenici (k. 1420, § 3).
- Kako sudski vikar tako i njegovi zamjenici moraju biti svećenici na dobru glasu s doktoratom ili licencijatom iz kanonskog prava i stariji od tri-deset godina (k. 1420, § 4).
- Za vrijeme sedisvakancije ostaju u svojoj službi i administrator dijeceze ne može ih maknuti, a novi dijecezanski biskup treba ih potvrditi (ili druge imenovati), (k. 1420, § 5).

3. *Dijecezanski suci*. Dijecezanski biskup treba postaviti dijecezanske suce koji neka budu klerici (svećenici i dakoni) (k. 1421, § 1).

- Biskupska konferencija može dopustiti da i laici (muževi i žene) budu postavljeni kao suci od kojih, ako to prilike nalažu, jedan može biti uzet u kolegij sudaca (k. 1421, § 2).
- Suci moraju biti na dobru glasu i imati doktorat ili barem licencijat iz kanonskog prava (k. 1421, § 3).
- Sudski vikar, njegovi zamjenici i drugi suci postavljaju se na određeno vrijeme po propisu kanona 1420, § 5. i ne mogu se ukloniti bez zakonskog i teškog razloga (k. 1422).

4. *Jedini sudac* bilo kojeg suda može sebi uzeti dva prisjednika (assessor) između klerika ili laika, koji su valjana života, kao svoje savjetnike (k. 1424).

- Na prvomolbenom sudu, ako nije moguće imati kolegij trojice sudaca, može biskup uz dopuštenje biskupske konferencije povjeriti suđenje jednom sucu-kleriku koji sebi uzima prisjednike i slušatelje (auditore, k. 1425, § 4).
5. *Kolegij sudaca*. Kolegiju se sudaca pridržavaju:
- Parnični slučajevi:
 - a) suđenje o nevaljanosti sv. ređenja,
 - b) suđenje o nevaljanosti ženidbene veze, po starom propisu k. 1686. i 1688. (k. 1425, § 1, 1°).
 - Kazneni slučajevi:
 - a) suđenje o deliktima koji sa sobom nose i kaznu vraćanja u laički stalež,
 - b) primjenjivanje ili deklariranje ekskomunikacije (k. 1425, § 1, 2°).
6. *Regionalni sud*. Više dijecezanskih biskupa mogu uz odobrenje Apostolske Stolice formirati jedinstven sud prve instancije za svoje biskupe (k. 1423, § 1).
- Ovakav sud može biti formiran za sve slučajeve ili za neku vrstu slučajeva (k. 1423, § 2).
7. *Redovnički sudac*. Sporove između redovnika ili redovničkih kuća iste kongregacije sudi redovnički sudac-provincijal, a ako se radi o samostojnim monasima, onda mjesni opat (k. 1427, § 1).
- Parnice između dviju provincija sudi njihov vrhovni poglavar, a ako se radi o monasima, onda vrhovni opat (k. 1427, § 2).
 - Parnice između redovničkih osoba, fizičkih ili pravnih, koje pripadaju raznim institutima, sudi na prvomolbenom sudu dijecezanski sud (k. 1427, § 3).
- b) *Saslušatelji i izvjestitelji* (k. 1428–1429) jesu članovi suda koji pomažu da se stranke saslušaju, odnosno vode istražni dio postupka, ili da pri sudskoj raspravi potanko izvijeste o stanju stvari u parnici.
1. *Saslušatelj* (auditor). Sudac ili predsjednik kolegija sudaca može odrediti saslušatelja koji će provesti istražni postupak u parnici. Odabire se između osoba koje je biskup za to naznačio ili između sudaca suda (k. 1428, § 1).
- Za ovu službu biskup može odrediti klerike ili laike dobra života i izvrsnog znanja i razboritosti (k. 1428, § 2).
 - Dužnost je saslušatelja da radi po mandatu suca: da prikupi iskaze i materijal te da to preda sucu (k. 1428, § 3).
2. *Izvjestitelj* (relator). Predsjednik kolegija sudaca određuje jednog između sudaca kolegija za izvjestitelja kauze. On izvještava kolegij o parničnom slučaju i sastavlja presudu (k. 1429).
- c) *Promicatelj pravde, branitelj veza i sudski bilježnik*
- Za slučajeve parničnog postupka i kaznenog postupka, u kojima je narušeno opće dobro, ima se u dijecezi postaviti *promicatelj pravde* čija je dužnost da štiti opće dobro (k. 1430).
 - Za slučajeve u kojima se radi o dokazivanju nevaljanosti sv. ređenja ili ženidbene veze postavlja se u dijecezi *branitelj veza* čija je dužnost da štiti valjanost sakramenta (k. 1432).

- Svakom vodenju postupka mora prisustvovati *sudski bilježnik* i spisi koje on ne potpiše jesu nišetni, a akti koje on napiše vrijede kao službeni (k. 1437, § 1–2).

3. Poglavlje II. – *Drugomolbeni sud* (k. 1438–1441)

a) *Nadležnost:*

1. Metropolitanski sud nadležan je za sufraganske sudove (k. 1438, 1°),
2. Za metropolitanski sud nadležan je drugi (obično) metropolitanski sud koji je uz odobrenje Apostolske Stolice izabran jednom za stalno (k. 1438, 2°),
3. Za redovničke sudove prve instancije nadležan je sud vrhovnog poglavara te zajednice (k. 1438, 3°),
4. Za regionalni sud (zajednički sud više biskupija) nadležan je sud druge instancije koji ustanovi biskupska konferencija (k. 1439, § 1),
5. Biskupska konferencija može uz odobrenje Apostolske Stolice osnovati više sudova druge instancije (k. 1439, § 2),
6. Ukoliko se ne opsluže propisi k. 1438. i 1439. o nadležnosti, nenadležnost suca jest apsolutna (k. 1440).

- b) *Sastav suda:* Članove drugomolbenog suda treba postaviti na isti način kao i članove prvomolbenog suda. Ovaj sud rješava slučajeve kolegijalno (k. 1441).

4. Poglavlje III. – *Sudišta Apostolske Stolice* (k. 1442–1445)

Osim pape koji je vrhovni sudac u svim slučajevima u cijeloj Katoličkoj Crkvi, postoje još dva suda, Rimaska rota i Apostolska signatura.

- a) *Papa* je vrhovni sudac u cijeloj Katoličkoj Crkvi i sudi bilo osobno bilo preko redovnih sudova Apostolske Stolice ili po sucima koje sam odredi (k. 1442).
- b) *Sveta rimska rota.* Redovni prizivni sud koji je papa ustanovio jest Sveta rimska rota i ona sudi:
 - kao drugomolbeni sud one parnice koje su presudene na prvomolbenom sudu i prenesene na Svetu Stolicu (k. 1444, § 1, 1°),
 - kao trećemolbeni sud i konačni sud one parnice koje je ona vodila na nižoj instanciji, ili neki drugi sud, a presuda još nije postala izvršna (k. 1444, § 1, 2°),
 - kao prvomolbeni sud one parnice iz kanona 1405, § 3. i one koje joj papa povjeri ili stranke zahtijevaju (k. 1444, § 2).
- c) *Vrhovni sud Apostolske signature.* Ovaj sud jest vrhovni sud Katoličke Crkve za sve sudove u Crkvi, a s druge strane i vrhovna instancija za administrativne postupke. Sud se sastoji od članova suda koji su svi kardinali (sada ima 11 članova), a na čelu im je kardinal prefekt. Sud ima Prvu i Drugu sekciju.

I. sekcija sudi o:

1. valjanosti priziva protiv presude Sv. r. rote (k. 1445, § 1, 1°),

2. prizivu u slučajevima staleških prava koje je Sv. r. rota odbila da pripusti ponovnom ispitu (1445, § 1, 2°),
3. osnovanosti prigovora protiv loše vršene službe od strane Rotinih saslušatelja (auditora), (k. 1445, § 1, 3°),
4. konfliktima nadležnosti o kojima je riječ u k. 1416 (k. 1445, § 1, 4°).

II. sekcija sudi o konfliktima koji su nastali iz administrativne vlasti, a koji su joj dostavljeni, te o kontroverzijama administrativne naravi koje joj je dostavio papa ili neki od dikasterija Rimske kurije (kongregacije itd.), (k. 1445, § 2).

- Zadaća ovog suda jest još: – da nadgleda ispravno dijeljenje pravde (k. 1445, § 3, 1°),
- da produžava nadležnost sudova (k. 1445, § 3, 2°),
 - da promiče i potvrđuje podizanje novih sudova o kojima je riječ u k. 1423. i 1439. (k. 1445, § 3, 3°).

3. naslov – Disciplina koja se mora opsluživati na sudovima (k. 1446–1475)

U pet poglavlja pod ovim naslovom Kodeks govori o: dužnostima sudaca i drugog sudskog osoblja, redu raspravljanja, terminima i rokovima, mjestu suda, osobama koje se mogu pustiti u sudsku dvoranu i o načinu pisanja i čuvanja sudskih akata.

Poglavlje I: *Služba sudaca i sudskog osoblja* (k. 1446–1457)

- a) Zakonodavac ponajprije opominje biskupe da svakako nastoje vjernike odvratiti od sudskih parnica i prikloniti ih da svoje razmirice rješavaju na miran, sporazuman način (k. 1446, § 1).
- b) Od sudaca se traži da u svakom slučaju nastoje stranke izmiriti i savjetuju im da nesporazume rješavaju izvansudski, pomažući im pri tome kao arbitri (k. 1446, § 2–3).
- c) Sudac neka ne uzima suditi slučajeve u kojima je na neki način tješnje povezan: krvno srodstvo, tazbina, u svim koljenima izravne loze, a do četvrtog koljena pobočne loze, skrbništvo, tutorstvo, intimno prijateljstvo, velik probitak i izbjegavanje zla (k. 1448, § 1).
- d) Na isti način trebaju odustati od svoje službe: promicatelj pravde, branitelj veza, prisjednik te saslušatelj (k. 1448, § 2).
- e) Svi članovi suda moraju položiti zakletvu da će vjerno vršiti svoju službu (k. 1454).
- f) Suci i članovi suda dužni su čuvati tajnu o stvarima o kojima se raspravlja na sudu (k. 1455, § 1–3).
- g) Suci i službenici suda ne smiju primati darove zbog toga što rješavaju neku stvar na sudu (k. 1456).
- h) Suci koji svoju službu ne vrše u skladu sa zakonom mogu biti kažnjeni primjernim kaznama pa i oduzimanjem službe (k. 1457, § 1).

i) Istim se kaznama mogu kazniti i ostali službenici suda (k. 1457, § 2).
Poglavlje II: *Red raspravljanja* (k. 1458–1464)

- a) Kauze se imaju rješavati onim redom kojim su primljene (k. 1458).
- b) Razna izuzeća, ukoliko ih netko ima, imaju se uložiti prije uvodne rasprave (litis contestatio), (k. 1459, § 2).
- c) Sudac koji spozna svoju nenadležnost, bez obzira u kojem je stadiju postupak, mora svoju nenadležnost deklarirati (k. 1461).
- d) Sudske takse i kaucije ili gratuitno sudenje ima strankama biti priopćeno prije uvodne rasprave (litis contestatio). (1464).

Poglavlje III: *Termini i rokovi* (k. 1465–1467)

- a) Zakonom postavljeni rokovi ne mogu se produžavati, ali mogu biti skraćeni (vidi k. 1453, 1460, 1505, 1507. § 2, 1630, 1633, 1637. § 3, 1649. § 2, 1682. itd.), (k. 1465, § 1).
- b) Termini koje postavi sudac mogu se na traženje stranke promijeniti i produžiti (k. 1465, § 2).
- c) Ako sud ne radi onaj dan kad je bio određen termin, podrazumijeva se produženje termina na sljedeći radni dan (k. 1467).

Poglavlje IV: *Mjesto suda* (k. 1468–1469)

- a) Svaki sud trebao bi imati ustaljeno sjedište te stalno uredovno vrijeme (k. 1468).
- b) Sudac koji je silom istjeran sa svojeg mjesta ili je zapriječen da u njemu vrši svoju jurisdikciju, može to činiti izvan svoga teritorija, obavijestivši o tome dijecezanskog biskupa (k. 1469, § 1).
- c) Poradi razloga iz kanona 1469. § 1, sudac može premjestiti sjedište svojeg rada i na drugo područje, ali uz dozvolu tamošnjeg dijecezanskog biskupa (k. 1469, § 2).

Poglavlje V: *Osobe koje se mogu pustiti u sudsku dvoranu i način pisanja i čuvanja sudskih akata* (k. 1470–1475)

- a) Kanonski zakonodavac usvojio je načelo isključenja javnosti. Ako partikularnim pravom nije drukčije ustaljeno, onda za vrijeme trajanja parnice puštaju se samo one osobe koje su zakonom predviđene i koje sudac drži za potrebne (k. 1470, § 1).
- b) Ako neka osoba na sudu govori jezikom koji suci ne razumiju, onda se pušta i tumač. Akti se napišu u originalnom jeziku i priloži se prijevod (k. 1471).
- c) Sudski akti, bilo oni koji spadaju na formu postupka, bilo sami akti kauze, imaju biti napisani i svaki list označen brojem i potvrđen pečatom (k. 1472, § 1–2).
- d) Ako stranka ili svjedok ne zna ili neće da potpiše danu izjavu, onda se to u spisu ima notirati, a bilježnik neka ovjeri (k. 1473).
- e) U slučaju apelacije – priziva, ako viši sud ne poznaje jezik na kojem su sudski akti nižega suda, oni imaju biti prevedeni na jezik koji razumije viši sud, uz sigurnost ovjerenog prijevoda (k. 1474, § 2).
- f) Završivši postupak, imaju se vratiti dokumenti privatnog vlasništva njihovim vlasnicima, zadržavši kopije tih dokumenata (k. 1475, § 1).

4. naslov – Stranke u parnici (k. 1476–1490)

Ovaj naslov u dva poglavlja govori o glavnim akterima postupka, tj. o strankama (tužitelj i tužena stranka) te pravnim zastupnicima i advokatima.

Poglavlje I: *Tužitelj i tužena stranka*

- a) Svaka osoba bilo krštena bilo nekrštena može stupiti pred sud a tužena stranka treba se odazvati sudu (k. 1476).
- b) Maloljetnici i slaboumnici mogu stupiti pred sud preko roditelja, skrbnika i tutora (k. 1478, § 1).
- c) Pravne osobe stoje pred sudom zastupane zakonskim predstavnicima (k. 1480).

Poglavlje II: *Pravni zastupnici i advokati*

- a) Stranka sebi slobodno uzima pravnog zastupnika (*procurator ad litem*) ili advokata (*advocatus*), (k. 1481, § 1).
- b) U krivičnom postupku okrivljeni treba uvijek imati advokata, bilo da ga sam uzme, bilo da mu ga sudac odredi (k. 1481, § 2).
- c) Može se uzeti i više advokata istodobno (1482, § 3).
- d) Pravni zastupnik mora biti punoljetan i dolična života (k. 1483), a advokat mora još k tomu biti katolik, osim ako dijecezanski biskup drukčije ne dozvoli, te doktor ili barem stručnjak u kanonskom pravu (k. 1483).
- e) Pravni zastupnik i advokat mogu biti zbog teških razloga uklonjeni bilo službeno od suca bilo na zahtjev stranke (k. 1487).
- f) Na svakom sudu, ukoliko je to moguće, neka se postave stalni pravni savjetnici koji vrše službu advokata i službu pravnih savjetnika stranaka (k. 1490). Sud ih plaća.

5. naslov – Tužbe i prigovori

U dva poglavlja ovog naslova izneseni su propisi o pravu na tužbu i prigovor, kao i način kako se to vrši.

Poglavlje I: *Općenito o tužbama i prigovorima* (k. 1491–1495)

- a) Svatko, radi zaštite svojih prava, ima pravo da podnese tužbu sudu, osim ako nije drukčije određeno, a isto tako i pravo na prigovor protiv podnesene tužbe (k. 1491).
- b) Svaka se tužba gasi zastarom (*prescriptione*) po odredbama prava ili na drugi način, a tužbe o staležu osoba ne zastarijevaju nikada (k. 1492, § 1).
- c) Prigovor je po svojoj naravi trajan; ostaje propis k. 1462, (k. 1492, § 2).
- d) Tužena stranka može pred istim sucem na tužiteljevu tužbu uložiti protutužbu (k. 1494, § 1).
- e) Protutužba se na protutužbu ne dopušta (1494, § 2).
- f) Protutužba se ulaže onom sudu pred kojim je započet postupak (k. 1495).

Poglavlje II: *Vrste tužaba i prigovora* (k. 1496–1500)

Kanonsko pravo poznaje nekoliko vrsta tužaba i dosljedno tomu i prigovora na tužbe.

- a) *Tužba za osiguranje nekog prava ili stvari*: Tko makar vjerojatnim dokazima može dokazati da ima stanovito pravo ili pravo na neku stvar koju drugi drži u posjedu, može kod suca podići tužbu da se ta stvar sekvestrira dok sudski ne bude riješena (k. 1496, § 1).

- b) To isto vrijedi u istim okolnostima i za pravo koje netko vrši (k. 1496, § 2)
- c) *Posjedovna tužba*: Što se tiče naravi i snage posjedovne tužbe (*actio possessoria*), imaju se opsluživati propisi civilnog zakonodavstva mjesta gdje je stvar smještena i o čijem se posjedu radi (k. 1500).
/Kod nas su na snazi propisi Općeg građanskog zakonika u dijelu koji govori o stvarnim pravima § 309–858, uz druge izmjene i nadopune koje se objavljuju u „Službenom listu SFRJ”./
- d) *Tužbe ništetnosti*: To su one tužbe u kojima se napada valjanost nekog primljenog sakramenta (sv. reda, ženidbe) ili nekog drugog pravnog čina.

V. DRUGI DIO KNJIGE O POSTUPCIMA PARNIČNI POSTUPAK

Ovaj dio, podijeljen u dva odsjeka, donosi propise o vođenju redovnog parničnog postupka i usmenog parničnog postupka. Prvi odsjek u svojim 11 naslova govori o svim etapama i akcijama parničnog postupka od uvodne akcije do izvršenja presude, a drugi odsjek ukratko određuje kako se ima voditi usmeni postupak koji je mnogo kraći od redovnog jer ne mora opsluživati sve pravne formalnosti kao na redovnom postupku.

ODSJEK I: REDOVNI PARNIČNI POSTUPAK (k. 1501–1655)

1. naslov – Otvaranje postupka (k. 1501–1512)

U dva poglavlja ovog naslova izneseni su propisi o uvođenju parnice u postupak te o podnošenju tužbe i njezinom prihvaćanju ili odbijanju.

Poglavlje I: *Tužba* (*de libello litis introductorio*)

- a) Sudac ne može uzeti neku stvar u postupak ako stranka ili promicatelj pravde, koji imaju interes, ne podnesu *pismenu tužbu* (prijavu), (k. 1501).
- b) Tužba mora biti sastavljena u duhu zakonskih propisa:
- da naznači kojemu se sucu obraća, što se traži i od koga se traži;
 - da naznači koje pravo ima tužitelj te da navede, barem općenito, činjenice i dokaze za svoje pravo;
 - da tužbu potpiše tužitelj osobno ili njegov pravni zastupnik s naznakom dana, mjeseca i godine, te mjesta u kojem tužitelj boravi kako bi mu se moglo odgovoriti;
 - da naznači stalni ili privremeni boravak tužene stranke (k. 1504, 1°–4°).
- c) Usmena tužba: Ako je tužitelj spriječen ili je stvar neznatnije važnosti, sudac može dozvoliti da tužbu sastavi bilježnik suda, koju će tužitelj pročitati i usvojiti, a zatim potpisati (k. 1503, § 1–2).
- d) Sudac ili predsjednik kolegija sudaca, nakon što je utvrdio svoju nadležnost i pravnu sposobnost tužitelja, mora dekretom tužbu što prije ili prihvatiti ili odbaciti (k. 1505, § 1).
- e) Tužba se može odbaciti samo:
- ako je sudac ili sud nenadležan,
 - ako je očito da tužitelj nema pravne legitimacije stajanja pred sudom,

- ako nisu opsluženi propisi k. 1504, 1°–3°,
- ako je iz tužbe jasno da nema temelja za pokretanje postupka (k. 1505, § 2, 1°–4°).

- f) Protiv odbacivanja tužbe tužitelj ima pravo u roku od deset dana uložiti priziv na apelacioni sud (1505, § 3).
- g) Ukoliko sudac u roku od mjesec dana ne izda dekret o prihvaćanju ili odbijanju tužbe, tužitelj ima pravo urgirati, pa ako nakon 10 dana sud ništa ne odgovori, tužba se smatra prihvaćenom (k. 1506).

Poglavlje II: *Poziv i oglašavanje sudskih čina*

- a) Nakon što je tužba prihvaćena, sudac mora pozvati stranke da se razjasne sumnje u sporu i utvrdi objekt spora. Ako je tužba prihvaćena, onda sudac mora u roku od dvadeset dana stranke pozvati na sud (k. 1507, § 1–2).
- b) Poziv na sud mora biti poslan odmah i tuženoj stranci (k. 1508, § 1), a ako ona odbije da primi poziv na sud, smatra se da je zakonski pozvana (k. 1510).
- c) Ako poziv nije bio zakonski poslan, nevaljani su čini postupka, osim u slučajevima k. 1507, § 3. (k. 1511).
- d) Kad se provede zakonsko pozivanje stranaka ili kad one dođu na sud, onda:
 - stvar prestaje biti cjelovita (viseća),
 - kauza postaje vlastita onom sucu ili sudu koji ju je prihvatio,
 - delegirani sudac ima tvrdu upravnu vlast (jurisdikciju) koja ne prestaje prestankom onoga koji ga je delegirao,
 - prekida se vrijeme zastare (preskripcije), osim ako nije drukčije određeno, i
 - stupa na snagu načelo „*lite pendente nihil innovetur*” (k. 1512, 1°–5°).

2. naslov – *Utvrđivanje parničnog objekta (k. 1513–1516)*

- a) Utvrđivanje parničnog objekta jest kada sudac na temelju tužbe te izjava i odgovora stranaka dekretom utvrdi objekt spora (k. 1513, § 1).
- b) Jednom utvrđen objekt (naslov) spora ne može se valjano promijeniti osim iz teških razloga i na zahtjev stranaka, i to novim dekretom (k. 1514).
- c) Nakon utvrđenog parbenog objekta, posjednik tuđe stvari prestaje biti posjednik bonae fidei; ako je osuđen da stvar vrati, mora je vratiti s prihodom od dana utvrđivanja naslova spora (1515).
- d) Nakon uglavljenja spora sudac će dati dovoljno vremena strankama da prikupe i iznesu svoje dokaze (k. 1516).

3. naslov – *Otpočinjanje postupka (k. 1517–1525)*

- a) Pozivom stranaka otpočinje postupak, a svršava se ne samo izricanjem presude već i drugim zakonom predviđenim načinima (1517).
- b) Ako stranka umre ili promijeni stalež ili joj prestane služba u kojoj je bila na sudu, onda:
 - ako postupak nije zaključen, tok se obustavlja dok nasljednici ne preuzmu parnicu,
 - ako je postupak zaključen, sudac mora proslijediti do izricanja presude, pozivajući pravnog zastupnika stranke ili nasljednike (k. 1518, 1°–2°).

- c) Tužitelj može odustati od postupka bez obzira u kojoj je fazi postupak; isto tako stranke u parnici mogu odustati od bilo kojeg čina u postupku. Skrbnici i ravnatelji pravnih osoba mogu odustati od daljnjeg vođenja postupka samo uz pristanak ili savjet onih čije se mišljenje traži za valjanost pravnog čina (k. 1524, § 1–2).
- d) Da bi odustajanje (opozivanje) od postupka bilo valjano, mora biti dano pismeno i potpisano od stranke ili njezinog opunomoćenog zastupnika i od suca prihvaćeno; druga stranka to mora saznati i prihvatiti ili se barem tomu ne protiviti (k. 1524, § 3).
- e) Opoziv prihvaćen od suca, za akte koji se opozivaju, ima isti učinak kao i napuštanje parnice, uz obavezu naknade sudskih troškova do tada nastalih (k. 1525).

4. naslov – Dokazivanje u postupku (k. 1526–1586)

- a) Teret dokazivanja spada na onoga koji tvrdi (k. 1526, § 1).
- b) Ne treba dokazivati:
 - ono što se zakonom predmnijeva,
 - činjenicu koju jedna stranka tvrdi a druga pripušta, osim ako zakon ili sudac to ne zahtijevaju (k. 1526, § 2).
- c) Dokazi bilo koje vrste, ako su u parnici korisni, mogu biti izneseni, naravno moraju biti dopušteni (k. 1527, § 1).
- d) Ako stranka ili svjedok odbija doći pred suca, sudac može odrediti i laika koji će uzeti njegovu izjavu, ili će tražiti da on to učini pred javnim bilježnikom ili na bilo koji drugi zakonski način (k. 1528).
- e) Sudac neka ne počne prikupljati dokaze prije nego je utvrđen parnični objekt (k. 1529).

Poglavlje I: Izjave stranaka

- a) Da bi dobio istinu, sudac može uvijek ispitati stranke; a mora ih pitati ako stranke to zahtijevaju ili ako je u pitanju činjenica javnog interesa (k. 1530).
- b) Da bi se doznala istina, zakonito upitana stranka treba odgovoriti; ako pak odbije odgovoriti, ostane sucu pravo da nađe načina kako će utvrditi istinitost činjenice (k. 1531, § 1–2).
- c) U slučajevima u kojima se radi o općem dobru, sudac će tražiti da stranke polože zakletvu de veritate dicenda ili barem de veritate dictorum (k. 1532).
- d) Sudskom ispovijesti naziva se neko priznanje stranke dano pred sucem usmeno ili pismeno, a tvrdi neke činjenice koje su protiv same te osobe, bilo da ih je osoba dala svojevotjno ili na upit suca (k. 1535).
- e) U slučajevima koji se odnose na javno dobro sudska ispovijest i izjave stranaka, koje nisu ispovijesti, mogu imati snagu dokaza (k. 1536, § 2).
- f) Sudac neka procijeni koliku će vrijednost pokloniti izvansudskoj ispovijesti (k. 1537).
- g) Ispovijest ili bilo kakva izjava stranaka dana pod prisilom ili teškim strahom ili ako se utvrdi da je dana zabunom, nema dokazne snage (k. 1538).

Poglavlje II: Dokazivanje iz dokumenata

- a) U svakom stadiju postupka dopušta se dokazivanje iz dokumenata bilo javnih bilo privatnih (k. 1539).

- b) Javni dokumenti: – *Crkveni javni dokumenti* jesu oni koje sačini javna osoba u vršenju svoje službe i opslužujući ono što zakon propisuje.
 – *Civilni javni dokumenti* jesu oni koje svaka pojedina lokalna vlast takvim smatra (k. 1540, § 1–2).
- c) Privatni su svi ostali dokumenti (k. 1540, § 3).
- d) Javnim se dokumentima poklanja puno povjerenje o svemu što direktno i prvenstveno tvrde (k. 1541).
- e) Privatni dokument ima dokaznu snagu kao i izjava dana izvan suda (k. 1542).
- f) Ako se dokaže da su dokumenti na bilo koji način iskvareni, onda spada na suca koliko će im povjerenje pokloniti (k. 1543).

Poglavlje III: *Svjedoci i svjedočenje*

- a) Pod ravnateljstvom suca dopušta se u svakom postupku dokazivanje po svjedocima (k. 1547).
- b) Svjedoci, zakonski pitani od suca, trebaju odgovoriti istinu (k. 1548, § 1).
- c) Ostaje propis k. 1550, § 2. 2°; izuzimaju se od obaveze da dadnu odgovor:
 - klerici s obzirom na ono što im je poznato iz svete službe,
 - civilni magistrati, liječnici, babice, advokati, bilježnici i drugi o onome što saznaju pod službenom tajnom,
 - oni koji se boje da bi svjedočenjem naštetili dobru glasu ili nanijeli teško zlo svojemu bračnom drugu ili bližoj rodbini i tazbini (k. 1548, § 2, 1°–2°).

Član 1. Tko može biti svjedok:

- a) Svi mogu biti svjedoci koji se zakonom u cijelosti ili djelomice ne isključuju (k. 1549)
- b) Kao svjedoci ne pripuštaju se maloljetnici ispod 14. godine života i umobolni (k. 1550, § 1)
- c) Nesposobni su da budu svjedoci:
 - stranke u parnici i oni koji su na sudu u ime stranaka, sudac i njegovi asistenti, advokati i drugi koji asistiraju strankama u kauzi,
 - svećenici u onome što se odnosi na znanje iz ispovijedi pa makar penitent tražio da se to izjavi (objavi). I ono što se na bilo kakav način saznalo iz ispovijedi sudac ne može uzeti kao istinu (k. 1550, § 2, 1°–2°).

Član 2. Uvođenje i isključivanje svjedoka:

- a) Stranka koja je svjedoka uvela može tražiti da taj svjedok ne daje izjave. Protustranka može zahtijevati da uvedeni svjedok ne daje izjavu (k. 1551).
- b) Na suca spada da ne dopusti prevelik broj svjedoka (k. 1553).
- c) Prije ispitivanja svjedoka trebalo bi njihova imena saopćiti strankama (k. 1554).
- d) Ostaje propis k. 1550; stranka može tražiti da se neki svjedok isključi prije nego je dao svoju izjavu, naravno ukoliko postoji opravdan razlog za isključenje (k. 1555).
- e) Svjedok koji je uredno pozvan ima se pojaviti na sudu ili poslati obrazloženje svoje odsutnosti (k. 1557).

Član 3. Ispit svjedoka:

- a) Svjedoci se ispituju u sjedištu suda (k. 1558, § 1).
- b) Kardinali, patrijarsi, biskupi i oni koji po zakonima svoje države imaju istu pogodnost saslušavaju se na mjestu koje sami odaberu (k. 1558, § 2).
- c) Bolesne i vrlo udaljene svjedoke sudac će ispitati na način koji on odredi; ostaje propis k. 1418. i 1469. § 2 (k. 1558, § 3).
- d) Svjedoci se ispituju pojedinačno (k. 1560, § 1).
- e) Svjedoke ispituje sudac ili njegov delegat ili saslušatelj kojemu asistira bilježnik; ako stranke ili promicatelj pravde ili branitelj veza ili advokati imaju kakva pitanja za svjedoke, oni ta pitanja saopće sugu i on ih postavlja svjedoku (k. 1561).
- f) Sudac će od svjedoka tražiti da položi zakletvu po k. 1532, a ako on to odbije, onda ga sasluša bez zakletve (k. 1562, § 2).
- g) Sudac će provjeriti identitet svjedoka (k. 1563), zatim će postavljati kratka pitanja (k. 1564). Svjedok će na pitanja usmeno odgovoriti (k. 1566), bilježnik će odgovore notirati, a može se dopustiti i upotreba magnetofona (k. 1567, § 1–2). Bilježnik će naznačiti da je svjedok položio ili odbio zakletvu (k. 1568). Na kraju ispita zapisnik će se pročitati svjedoku uz pravo da on svoje izjave popravi, dopuni ili skрати, te na koncu zapisnik potpišu: svjedok, sudac i bilježnik (k. 1569, § 1–2).
- h) Svjedocima treba isplatiti troškove (putovanje, dnevnice itd.), (k. 1571).
- i) Svjedočanstvu samo jednog svjedoka ne može se pokloniti potpuno povjerenje osim ako se ne radi o kvalificiranom svjedoku koji svjedoči o činjenicama iz svoje službe (k. 1573).

Poglavlje IV: *Vještaci–periti*

- a) Nalaze vještaka treba koristiti kad god se to traži zakonom ili odredbom suca (k. 1574).
- b) Na suca spada da, saslušavši stranke, imenuje vještaka ili da usvoji nalaze već urađene od drugih vještaka (k. 1575).
- c) Vještaci se isključuju ili odbijaju na isti način kao i svjedoci (k. 1576).
- d) Vještaci moraju u svojoj relaciji navesti dokumente i način na temelju kojih su došli do zaključaka (k. 1578, § 2).
- e) Sudac ne uzima samo zaključke vještaka nego ih vrednuje u sklopu okolnosti slučaja (k. 1579, § 1).
- f) Stranke mogu odrediti privatne vještake koje sudac treba odobriti (k. 1581, § 1).
- g) Sudac treba vještacima isplatiti troškove i honorar, imajući u vidu i odredbe partikularnog prava (k. 1580).

Poglavlje V: *Pristup i sudski uvid*

- a) Ako sudac smatra da je za završetak kauze potrebno otići na lice mjesta i stvar vidjeti, on će to učiniti i o tome, saslušavši stranke, sačiniti zapisnik (k. 1582).
- b) O izvršenom uvidu sačini se sudski zapisnik (k. 1583).

Poglavlje VI: *Pretpostavke –presumpcije*

- a) Pretpostavka je vjerojatna veza u nesigurnoj stvari, a može biti:

- *pravna (zakonska) pretpostavka*, koja je zakonom ustanovljena i
- *ljudska pretpostavka*, koju sudac čini (k. 1584).
- b) Tko na svojoj strani ima pravnu pretpostavku (*praesumptio iuris*), ne mora dokazivati činjenicu ili stvar. Teret dokazivanja pada na drugu stranku (k. 1585).
- c) Pretpostavke koje nisu zakonom ustanovljene, sudac neka ne stvara, osim iz sigurne i određene činjenice koja je sa stvari u postupku direktno povezana (k. 1586).

5. naslov – Upadice – causae incidentes (k. 1587–1597)

- a) Upadica je postupak kada se nakon otpočetog glavnog postupka pojavi neka stvar koja nije izravno sadržana u tužbi, a koja je takva da se prije mora ona riješiti da bi postupak mogao normalno biti vođen (k. 1587).
- b) Iznosi se pismeno ili usmeno pred glavnog suca, naznačujući vezu s glavnom parbenom stvari (k. 1588).
- c) Sudac će, saslušavši stranke, što prije riješiti upadicu i to putem interlokutorne presude ili putem dekreta (k. 1589. § 1).
- d) Ako se upadica mora riješiti presudom, onda se vodi usmen parnični postupak, a ako se mora riješiti dekretom, sud može stvar povjeriti saslušatelju ili predsjedniku kolegija (k. 1590. § 1–2).

Poglavlje I: Odsutnost stranke

- a) Ako se tužena stranka ne odazove na poziv suda niti odgovori u smislu k. 1507. § 1, sudac će je proglasiti *odсутnom* i prosljediti postupak bez nje (k. 1592).
- b) Ako se pak odazove prije završetka postupka, onda može pridodati svoje dokaze (k. 1593, § 1).
- c) Ako se tužitelj ne pojavi u dan i sat kada je pozvan za uglavljenje parničnog objekta i ne dostavi sudu svoju ispriku, onda će ga sudac ponovno pozvati. Ako se ni tada ne odazove, pretpostavlja se da je napustio parnicu po propisu k. 1524–1525.
Ako kasnije zaželi intervenirati na sudu, ima se opslužiti propis k. 1593, (k. 1594, 1°–3°).
- d) Stranka koja je bila odsutna sa suda dužna je nadoknaditi troškove koji su nastali zbog njezine odsutnosti (k. 1595, § 1), a ako su obje stranke bile odsutne, onda troškove plaćaju in solidum (k. 1595. § 2).

Poglavlje II: Intervent trećega

- a) Onaj koji ima interes u kauzi može biti pripušten u svakoj fazi postupka (k. 1596, § 1), samo mora prije završetka postupka podnijeti sucu pismeni zahtjev s kratkim naznačenjem prava na intervent (k. 1596, § 2).
- b) Trećega, čiji se intervent u postupku čini nužnim, sudac mora, saslušavši stranke, pozvati na sud (k. 1597).

6. naslov – Proglašenje akata, zaključenje postupka, rasprava (k. 1598–1606)

- a) Nakon prikupljenih dokaza sudac mora, pod prijetnjom ništetnosti, dopustiti strankama i njihovim advokatima da pregledaju spise koji im još nisu poznati i to u prostorijama suda (k. 1598, § 1).

- b) Za upotpunjenje dokazivanja, stranke mogu ovom prilikom sucu dati nove dokaze (k. 1598, § 2).
- c) Kad stranke izjave da nemaju ništa više dodati, dolazi do zaključivanja postupka (k. 1599, § 2).
- d) Sudac dekretom zaključuje istražni postupak (k. 1599, § 3).
- e) Nakon zaključivanja postupka sudac može pozvati iste ili druge svjedoke ili tražiti druge dokaze koji prije nisu traženi, i to samo:
 - u slučajevima u kojima se radi o privatnom dobru stranaka ako one pri-
stanu,
 - u drugim slučajevima, saslušavši stranke, i otklonivši bilo kakvu prijevaru,
 - kad bi buduća presuda izašla nepravедna po propisu k. 1645, (k. 1600).
- f) Nakon zaključenja postupka sudac daje dostatno vrijeme za sačinjavanje spisa obrane ili opaski (k. 1601).
- g) Obrana i opaske moraju biti napisane, osim ako sudac u sudnici, uz prisutnost stranaka, ne smatra da je rasprava dovoljna (k. 1602, § 1).
- h) Stranke imaju pravo da dadnu odgovor na opaske (k. 1603, § 1–2), a promicatelj pravde i branitelj veza imaju pravo replike (k. 1603, § 3).
- i) Ako je rasprava slučaja dana pismeno, sudac može odrediti da se u sudu vodi usmena rasprava radi razjašnjenja nekih pitanja (k. 1604, § 2).
- j) Usmenoj raspravi, o kojoj je riječ u k. 1602. § 1. i 1604. § 2, prisustvuje bilježnik da bi ako to zatraži sudac ili stranka, mogao zapisati ono o čemu se raspravljalo (k. 1605).
- k) Ako stranke propuste korisno vrijeme za obranu ili se prepuste sudu i savjesti suca, on može prosljediti do proglašenja presude ako je sporna stvar iz činjenica i dokaza jasna, zahtijevajući opaske promicatelja pravde ili branitelja veza ako su bili prisutni na sudskoj raspravi (k. 1606).

7. naslov – Izricanje presude (k. 1607–1618)

- a) Ako je *causa principalis*, onda se postupak završava definitivnom presudom suca; a ako je *causa incidentalis*, onda interlokutornom presudom; ostaje propis k. 1589, § 1. (k. 1607).
- b) Za izricanje bilo koje presude traži se da sudac ima moralnu sigurnost u stvari koju presuđuje (k. 1608, § 1).
 On tu sigurnost mora steći iz činjenica i dokumenata (k. 1608, § 2).
 Sudac mora dokaze prosuđivati po svojoj savjesti (k. 1608, § 3).
 Ako sudac ne može steći moralnu sigurnost, treba to objaviti i tuženu stranku osloboditi, osim ako za slučajem ne stoji pravna pogodnost (*favor iuris*), (k. 1608, § 4).
- c) Ako se radi o sudskom vijeću, onda predsjednik odredi dan i sat kada će se suci sastati i donijeti presudu.
 U određeni dan suci će donijeti svoje pisane zaključke i razloge kako s pravne tako i s činjenične strane i ti se zaključci stavljaju među akte parnice. Nakon zaziva imena Božjeg suci započinju svoja izlaganja, počevši od izvjestitelja.
 U raspravi može sudac odustati od osobnog zaključka.

Ako suci u prvoj raspravi ne mogu doći do presude, onda se donošenje presude odgoda za novi sastanak, i to u roku od jednog tjedna, osim ako se po propisu k. 1600, ne mora provesti nadopuna postupka (k. 1609. § 1–5).

d) Ako je sud od jednog suca, onda taj sudac sastavlja presudu.

Ako je sudsko vijeće donijelo presudu, onda izvjestitelj sastavlja presudu na temelju zaključaka sudaca.

Presuda mora biti izdana u roku od mjesec dana od kako je donesena, osim ako ne postoje neki teški razlozi za produženje roka (k. 1610, § 1–3).

e) Presuda mora sadržavati:

- definiran objekt spora koji je vođen pred sudom,
- determinirane obaveze stranaka koje su nastale iz presude,
- iznesene razloge kako s pravne tako i s činjenične strane,
- naznačenje troškova suda (k. 1611, 1°–4°).

f) Oblik-forma presude mora imati:

- završeno ime Božje, naznačen red sudaca, ime tužitelja i tužene stranke, zastupnika, s njihovim adresama, zatim ime promicatelja pravde i branitelja veza,
- kratko izneseno činjenično stanje,
- iznesen dispozitivni dio presude.
- Završava naznakom mjesta i datuma kada je presuda izrečena i od sudaca potpisana, te potpisana od bilježnika suda (k. 1612, § 1–4).

g) Presuda se ima što prije objaviti, naznačivši načine pravnog lijeka protiv te presude (k. 1614).

h) Objavljivanje presude vrši se davanjem primjeraka strankama ili njihovim pravnim zastupnicima, ili šaljući im primjerak u smislu propisa k. 1509. (k. 1615).

i) Ostali izričaji suca, koji nisu presude, zovu se dekreti. Oni moraju barem sumarno iznijeti motive decizije (k. 1617) inače bi dekreti bez tih barem sumarno iznesenih motiva bili nevaljani.

j) Interlokutorna presuda ili dekret imaju snagu definitivne presude ako priječe suđenje ili konac kojeg stupnja suđenja (k. 1618).

8. naslov – Napadanje presude (k. 1619–1640)

Kao izvore napadanja valjanosti presude kanonsko pravo u ovom naslovu nabraja dva, uzroke ništetnosti presude i priziv protiv presude.

Poglavlje I: Izvori ništetnosti presude

a) Presuda ima neizlječive mane:

- ako ju je izrekao sudac koji je apsolutno nenadležan,
- ako ju je izrekao onaj koji nema vlasti na sudu na kojem je slučaj pokrenut,
- ako je sudac donio presudu pod utjecajem sile i teškoga straha,
- ako je suđenje provedeno bez podnesene tužbe,
- ako je presuda izrečena među strankama od kojih barem jedna nema prava stajanja pred sudom,
- ako je netko zastupao drugoga na sudu bez zakonske punomoći,

- ako je nekoj od stranaka bilo uskraćeno pravo na obranu,
 - ako spor nije barem djelomično okončan (k. 1620, 1°–8°).
- b) Presuda ima izlječive mane:
- ako je izdana od manjeg broja sudaca nego je zakonom propisano, protiv propisa k. 1425, § 1,
 - ako ne sadrži motive i razloge presude,
 - ako nedostaju zakonom propisani potpisi,
 - ako nedostaje datum i mjesto izricanja presude,
 - ako nema nekog sudskog čina po kojem bi u smislu k. 1619. bila sanirana,
 - ako je izrečena protiv zakonito odsutne stranke po k. 1593. § 2. (k. 1622, 1°–6°).
- c) Prigovorna tužba u slučajevima o kojima govori k. 1622, ima se nakon objavljivanja presude uložiti u roku od tri mjeseca (k. 1623).
- d) Tužba se ulaže sucu koji je izrekao presudu; ako stranka ima zahtjev izuzeća tog suca, onda će tužbu rješavati drugi sudac (k. 1624).
- e) Tužbu mogu podnijeti ne samo oštećene stranke nego i promicatelj pravde i branitelj veza ukoliko to moraju učiniti po službenoj dužnosti (k. 1626, § 1).
- f) Slučajevi ništetnosti presude mogu se rješavati u usmenom parničnom postupku (k. 1627).

Poglavlje II: *Priziv-utok*

- a) Stranka koja je presudom oštećena, te promicatelj pravde i branitelj veza u slučajevima u kojima se traži njihova prisutnost, imaju pravo priziva na višeg suca; ostaje propis k. 1629. (k. 1628).
- b) Ne može se prizvati odnosno uložiti utok protiv:
- presude pape ili Apostolske signature,
 - presude koja ima manu ništetnosti,
 - presude koja je postala izvršna,
 - dekreta ili interlokutorne presude koji nemaju snagu konačne presude,
 - presude ili dekreta za koje zakon kaže da se imaju što hitnije riješiti (k. 1629, 1°–5°).
- c) Priziv se mora uložiti preko suca koji je izdao presudu i to u roku od petnaest dana od dana objavljivanja presude (k. 1630, § 1).
- d) Ako se priziv ulaže usmeno, sudski bilježnik mora o tome sastaviti pismeni podnesak (k. 1630, § 2).
- e) Priziv, nakon što je uložen, mora u roku od mjesec dana biti prosljeđen sucu „ad quem” (k. 1633).
- f) Ako beskorisno protekne predviđeno vrijeme za priziv, bilo pred suca „a quo” bilo sucu „ad quem”, smatra se da je parnica napuštena (k. 1635).
- g) Priziv suspendira izvršenje presude (k. 1638).
- h) Na prizivnom sudu red suđenja jest kao na prvomolbenom sudu (k. 1640).

9. naslov – *Presuđena stvar i povratak u prijašnje stanje* (k. 1641–1648)

Poglavlje I: *Presuđena stvar*

- a) Ostajući propis kan. 1643, presuđena stvar vrijedi:
 - ako su strankama izrečene dvije jednakoznačne presude,
 - ako u korisnom vremenu nije uložen priziv na viši sud,
 - ako je parnica na prizivnom sudu opozvana ili napuštena,
 - ako je izdana konačna presuda protiv koje nema priziva, po k. 1629. (k. 1641, 1°–4°).
- b) Presuđena stvar uživa pravnu čvrstoću i ne može se napadati, osim u smislu k. 1645. § 1. (k. 1642, § 1).
- c) Slučajevi o staležu osoba nikada ne prelaze u presuđenu stvar (k. 1643).
- d) Ako je u slučaju o staležu osobe izrečena dvostruka jednaka presuda, može se prizvati na viši sud donoseći nove i jake dokaze u vremenu od 30 dana od dana uložene tužbe (1644, § 1).
- e) Priziv na viši sud radi obnavljanja postupka ne suspendira izvršenje presude osim ako zakon drukčije ne određuje ili prizivni sud u smislu k. 1650. § 3. naredi suspenziju (k. 1644, § 2).

Poglavlje II: Povratak u prijašnje stanje

- a) Protiv izvršne presude, kad je očito da je nepravedna, postoji vraćanje u prijašnje stanje (k. 1645, § 1).
- b) Ne smatra se očita nepravda osim:
 - ako je presuda donesena na temelju dokaza koji su se kasnije pokazali lažni, tako da se dispozitivni dio presude ne može održati,
 - ako se otkriju novi dokumenti koji dokazuju protivno od presude,
 - ako je presuda donesena iz zle namjere stranke da se našteti drugoj stranici,
 - ako su zanemareni zakonski propisi, napose procesualni, u donošenju presude,
 - ako je presuda protivna prijašnjoj deciziji koja je već prešla u presuđenu stvar (k. 1645, § 2, 1°–5°).
- c) Zahtjev vraćanja u prijašnje stanje zbog motiva o kojima je riječ u k. 1645. § 2. 1°–3° traži se od suca koji je izrekao presudu, a zahtjev vraćanja u prijašnje stanje zbog motiva o kojima govori k. 1645. § 2. 4° i 5° traži se od prizivnog suda (k. 1646, § 1–2).
- d) Vrijeme podnošenja zahtjeva za vraćanje u prijašnje stanje jest 3 mjeseca od dana spoznaje motiva (k. 1646, § 1–2).
- e) Zahtjev vraćanja u prijašnje stanje suspendira izvršenje presude ako još nije započeto izvršenje (k. 1647, § 1).
- f) Dozvolivši vraćanje u prijašnje stanje, sudac treba presuditi u korist slučaja (k. 1648).

10. naslov – Sudski troškovi (k. 1649)

- a) Biskup, na koga spada da ravna sudištem, određuje propise o sudskim taksama:
 - koliko će stranke plaćati za sudske troškove,
 - o honorarima sudskih zastupnika, advokata, vještaka i tumača,
 - o besplatnom suđenju ili umanjenom sudskom trošku,
 - o naknadi štete,

- o depozitu koji se polaže na sudu radi troškova i naknada (k. 1649, § 1. 1°–5°).
- b) Na odredbe glede troškova, honorara i naknade štete nema pojedinačnih priziva, ali stranka može rekurirati u roku od 15 dana na onog suca koji može odrediti takse (k. 1649, § 2).

11. naslov – Izvršenje presude (k. 1650–1655)

- a) Kad presuda prijede u presudenu stvar, može se dati da bude izvršena; ostaje propis k. 1647, (k. 1650).
- b) Ako partikularni zakon nije drukčije odredio, presudu treba slati dijecezanskom biskupu na izvršenje (k. 1653, § 1).
- c) Ako on odbije ili zanemari izvršenje presude, stranka može tražiti da presudu izvrši vlast nadležna nad prizivnim sudom u smislu k. 1439, § 3. (k. 1653, § 2).
- d) Izvršenje presude među redovnicima spada na redovničkog poglavara (k. 1653, § 3).
- e) Izvršitelj mora presudu izvršiti onako kako ona glasi, osim ako mu nije ostavljeno na slobodnu volju (k. 1654, § 1).
- f) Što se tiče „stvarnih prava” treba ih odmah predati akтору–tužitelju, čim je presuda prešla u presudenu stvar (k. 1655, § 1).

ODSJEK II: USMENI PARNIČNI POSTUPAK (k. 1656–1670)

Osim redovnog parničnog postupka procesualno pravo za određene slučajeve predviđa izvanredni postupak; usmeni parnični postupak (*processus contentiosus oralis*), koji ima samo bitne elemente redovnog postupka: podizanje tužbe, uglavljenje postupka, prikupljanje dokaza, rasprava sa strankama i obranom, presuda i pravni lijek presude. Taj je postupak više označen po usmenosti i zakonom propisanim kraćim rokovima. Tako se postiže kraće trajanje postupka.

1. Opseg postupka, sudac, tužba:

- a) Po ovom se postupku mogu suditi svi slučajevi koji nisu zakonom isključeni osim ako stranka ne traži da se vodi redovan parnični postupak (k. 1656, § 1).
- b) Ako se usmeni postupak dozvoli izvan slučajeva koji su zakonom dozvoljeni, sudski su akti ništetni (k. 1656, § 2).
- c) Usmeni parnični postupak pokreće se pred jednim sucem po propisu k. 1424, (k. 1657).
- d) Tužba kojom se pokreće postupak mora, osim onog što traži k. 1504, sadržavati još:
 - kratko i jasno iznesene činjenice čime se potkrepljuje tužba tužiteljeva,
 - dokaze kojima tužitelj želi dokazati činjenicu, a ako ih sam ne može pridonijeti, treba naznačiti da ih sudac prikupi,
 - tužbi se moraju dodati autentični primjerci dokumenata kojima se tužba potkrepljuje (k. 1658, § 1–2).
- e) Ako pokušaj izmirenja po k. 1446. § 2. nije uspio, sudac će, ako tužba ima osnove, u roku od tri dana poslati tužbu tuženoj stranci i od nje tražiti da u

roku od 15 dana dadne svoj pismeni odgovor. Ovo slanje tužbe ima učinak poziva na sud, o čemu govori k. 1512, (k. 1659, § 1–2).

- f) Ako prigovori tužene stranke to zahtijevaju, sudac može tužitelju odrediti rok za odgovor tako da iz navedenih elemenata same parnice od obiju stranaka već ima objekt parnice (k. 1660).

2. Razjašnjenje sumnje, red suđenja, dokazivanje:

- a) Kad prođu rokovi o kojima je riječ u k. 1659. i 1660, sudac će iz spisa odrediti formulu sumnje; zatim će u roku od 30 dana imati sudsku sjednicu i na nju pozvati sve kojih se tiče.

Ako je moguće, stranke treba da barem tri dana prije sjednice dostave sudu ukratko napisane svoje tvrdnje (k. 1661, § 1–2).

- b) Na sjednici se raspravlja prvo o pitanjima o kojima govore k. 1459–1464, (k. 1662).
- c) Dokazi se prikupljaju na sjednici; ostaje propis k. 1418; stranka i njezin advokat mogu prisustvovati ispitu druge stranke, svjedoka i vještaka (k. 1663, § 1–2).
- d) Odgovore stranaka, svjedoka, vještaka... zapisuje sudski bilježnik i to sumarno, kao i ono što spada na bit u sporu, i to treba da potpišu oni koji su davali izjavu (k. 1664).
- e) Ako se na prvoj sjednici nisu pokupili svi dokazi, sudac će zakazati drugu sjednicu (k. 1666).

3. Usmena rasprava, izricanje presude, pravni lijek:

- a) Kad se pokupi dokazni materijal, sudac će na istoj sjednici otvoriti usmenu raspravu (k. 1667).
- b) Ako ništa ne treba nadopunjavati u postupku i ako ništa ne priječi da se donese presuda, sudac će, završivši raspravu, donijeti presudu. Dispozitivni dio presude odmah će pročitati pred strankama. Iz opravdanog razloga sudac može odgoditi donošenje presude do 5 dana. Potpuni tekst presude s iznesenim motivima mora biti što prije, redovno u roku od 15 dana, doznačen strankama (1668, § 1–3).
- c) Ako prizivni sud utvrdi da je usmeni parnični postupak vođen u slučaju koji zakon isključuje, deklarirat će ništetnom presudu nižeg suda i vratiti je prvom sudu koji ju je izdao (k. 1669).
- d) U drugim slučajevima, što se tiče načina procedure, imaju se držati propisi kanona o redovnom parničnom postupku (k. 1670).

VI. TREĆI DIO KNJIGE O POSTUPCIMA

NEKI POSEBNI POSTUPCI

1. naslov – Postupci u ženidbenim parnicama (k. 1671–1707)

Pod ovim naslovom obrađeni su propisi za slučajeve u ženidbenim parnicama, koji se u današnjoj sudskoj praksi Crkve običavaju rješavati. To su slučajevi ništetnosti ženidbe, razvod bračnih drugova, oprost od tvrde a neizvršene ženidbe, i slučajevi pretpostavke smrti bračnog druga.

Poglavlje I: *Postupci za proglašenje ženidbe ništetnom*

Član 1. a) Ženidbene parnice među krštenim, po vlastitom pravu, spadaju na crkvenog suca (k. 1671).

b) Parnice glede učinaka ženidbe, s čisto civilnog pravnog stanovišta, spadaju na civilni sud osim ako partikularno pravo ne određuje drukčije (k. 1672).

c) U slučajevima ništetnosti ženidbe, koji nisu pridržani Apostolskoj Stolicu, nadležan je:

- sud mjesta u kojem je ženidba sklopljena,
- sud mjesta u kojem tužena stranka ima pravi i nepravi boravak,
- sud mjesta u kojem tužitelj ima pravi boravak ukoliko obje stranke borave na teritoriju iste biskupske konferencije i ako na to pristane sudski vikar čuvši mišljenje tužene stranke,
- sud mjesta gdje će se prikupiti najviše dokaza, naravno uz pristanak sudskog vikara tužene stranke (k. 1673).

Član 2. d) Pravo tužiti valjanost ženidbe imaju:

- bračni drugovi,
- promicatelj pravde kad je nevaljanost ženidbe već razglašena i ako se ženidba ne može konvalidirati ili nije prikladno da se sanira (k. 1674, § 1–2).

e) Poslije smrti ženidbenih drugova ne može se napadati valjanost njihove ženidbe osim ako to nije nužno za rješenje neke druge stvari; ako umre ženidbeni drug dok je postupak još u toku, onda se ima pridržavati propis k. 1518, (k. 1675, § 1–2).

Član 3. f) Sudac će, prije nego prihvati slučaj, bez obzira na ishod svim pastoralnim sredstvima pokušati stranke izmiriti i privoliti da uspostave ženidbenu zajednicu (k. 1676).

g) Prihvativši tužbu, predsjednik sudskog vijeća ili sudac istražitelj dekretom će izdati pozivanje na sud po k. 1508.

Nakon 15 dana od poziva na sud predsjednik ili istražitelj će u roku od 10 dana razriješiti formulu sumnje (k. 1677, § 1–2).

Formula razjašnjenja sumnje ne ide za tim da uglavi valjanost ili nevaljanost ženidbe, nego naslov pod kojim se napada valjanost (k. 1677, § 3).

Deset dana nakon tog dekreta, ako se stranke ne usprotive, sudac će pokrenuti parnicu (k. 1677, § 4).

Član 4. h) Branitelj veza, zastupnici stranaka, promicatelj pravde (ako sud smatra da je potrebno) imaju pravo:

- prisustvovati ispitu stranaka, svjedoka i vještaka; ostaje propis k. 1559;

- pogledati sudske spise koji još nisu objavljeni (k. 1678, § 1, 1°–2°). Ispitu o kojem je riječ u k. 1678, § 1, 1°–2° stranke ne mogu prisustvovati (k. 1678, § 2).

i) U slučajevima impotencije ili bolesti uma, sudac će se koristiti nalazima jednog ili više vještaka, a u drugim slučajevima se drže propisi k. 1574, (k. 1680).

- Član 5. j) Ako se u toku postupka pojavi vjerojatnost da je ženidba ostala neizvršena, sud može uz pristanak stranaka prekinuti postupak i nadopuniti ga kao postupak *de rato et non consummato*, te uz votum suda i biskupa poslati Apostolskoj Stolicu s molbom za dispencu (k. 1681).
- k) Presuda koja je na prvomolbenom sudu izrekla ništetnost ženidbe, mora u roku od 20 dana biti službeno poslana s ostalim spisima postupka na prizivni sud (k. 1682, § 1).
- l) Prizivni će sud, pogledavši opaske branitelja veza i stranaka ako ih imaju, svojim dekretom presudu ili potvrditi ili pripustiti na redovni pretres (k. 1682, § 2).
- lj) Ako se na prizivnom sudu uzme novi naslov ništetnosti, sud će to u svojstvu prvomolbenog suda pripustiti i rješavati (k. 1683).
- m) Nakon što je dekretom ili drugom presudom potvrđena prva presuda ništetnosti ženidbe s prvomolbenog suda, stranke mogu sklopiti ženidbu odmah osim ako im nije stavljen *vetitum*;
Propisi k. 1644. moraju se opsluživati i onda kada je prva presuda o ništetnosti ženidbe potvrđena dekretom na prizivnom sudu (k. 1684, § 1–2).
- n) Čim je presuda postala izvršna, sudski vikar je treba poslati ordinariju mjesta gdje je ženidba sklopljena. On će se pobrinuti da se u maticama provede što je potrebno (k. 1685).

- Član 6. nj) Dokazi iz dokumenata: Nakon primljene tužbe po k. 1677. sudski će vikar, ispustivši sudske svečanosti, citirati stranke uz prisustvo branitelja veza i proglasiti ženidbu nevaljanom ako je iz dokumenata očito da je ženidba nevaljana bilo zbog postojanja ženidbene zapreke bilo zbog pomanjkanja zakonske forme, sve dok je očito da nije podijeljena dispensa (k. 1686).
- o) Priziv: Branitelj veza može prizvati na prizivni sud (k. 1687, § 1)
- p) Sudac na prizivnom sudu uz intervent branitelja veza i saslušavši stranke, presudit će na isti način kako je naznačeno u k. 1686. da presudu potvrdi ili je vrati na redovni sudski postupak (k. 1688).

- Član 7. r) U presudi će stranke biti opomenute glede njihovih dužnosti jednog prema drugom i prema djeci, glede uzdržavanja (k. 1689).
- s) Slučajevi ništetnosti ženidbe ne mogu se suditi po usmenom parničnom postupku (k. 1690).
- t) U ostalim slučajevima glede postupka treba primjenjivati propise o redovnom parničnom postupku, opslužujući posebne odredbe glede staveža osoba i javnog dobra (k. 1691).

Poglavlje II. *Slučajevi rastave ženidbenih drugova*

Pod rastavom ženidbenih drugova razumije se prestanak zajedničkog života bračnih drugova i onih obaveza koje proizlaze iz valjane ženidbe (usp. k. 1135). Za razliku od postupka ništetnosti ženidbe, u ovom postupku ženidbena veza ostaje trajati i isključena je mogućnost sklapanja nove crkvene ženidbe. Razlozi za ovu rastavu jesu adulterij (k. 1152) i teška duševna i tjelesna netrpeljivost (k. 1153).

- a) O rastavi među krštenima odlučuje dijecezanski biskup putem dekreta ili sudac putem presude, i to u skladu s propisima kanona koji slijede (k. 1692, § 1).

Gdje civilna presuda ne bi bila u suprotnosti s božanskim pravom, mogao bi dijecezanski biskup dozvoliti da stranke pođu na civilni sud (k. 1692, § 2).

Ako se u slučaju radi o čisto civilnim učincima ženidbe, sudac će preporučiti da se postupak od početka vodi pred civilnim sucem (k. 1692, § 3).

- b) Ako stranke ili promicatelj pravde ne traže redovni postupak, onda se takvi slučajevi rješavaju u usmenom parničnom postupku (1693, § 1).

Ako je vođen redovan parnični postupak i ako se uloži priziv, onda prizivni sud postupa po propisu k. 1682, § 2. (k. 1693, § 2).

Što se tiče nadležnosti suda, imaju se opsluživati propisi k. 1673, (k. 1694)

- c) Prije no što prihvati zahtjev stranke, sudac mora poduzeti sve potrebne pastoralne mjere da bračne drugove izmiri i pomogne im da uspostave svoju bračnu zajednicu (k. 1695).

- d) Parnice rastave ženidbenih drugova uvijek spadaju na javno dobro i zato promicatelj pravde, po propisu k. 1433, treba uvijek prisustvovati (k. 1696).

Poglavlje III: *Postupci super rato non consummato*

- a) Samo ženidbeni drugovi, ili jedan od njih, imaju pravo da podnesu molbu za dobivanje oprosta od tvrde a neizvršene ženidbe (k. 1697).

- b) Jedino Sveta Stolica rješava slučajeve neizvršenosti ženidbe. Dispenzu podjeljuje jedino papa (k. 1698, § 1–2).

- c) Prihvaćanje molbe za pokretanje postupka spada na dijecezanskog biskupa i to onog na čijem je području molitelj stalno ili privremeno nastanjen. Ako izneseni slučaj ima posebne teškoće, dijecezanski će biskup konzultirati Apostolsku Stolicu.

Protiv dekreta kojim biskup odbija molbu, molitelj može uložiti priziv na Apostolsku Stolicu (k. 1699, § 1–3).

- d) Ostaje propis k. 1681; biskup povjerava vođenje postupka, stalno ili prema slučaju, svome sudu ili sudu druge biskupije ili prikladnom svećeniku (k. 1700, § 1).

- e) Postupak se vodi ne sudskim već administrativnim putem i uvijek mora biti prisutan branitelj veza (k. 1701, § 1).

Stranke nemaju pravnih zastupnika; ordinarij može dopustiti da pravni savjetnici pomažu molitelju ili protustranci (k. 1701, § 2).

- f) U istražnom će se postupku saslušati obje stranke i pridržavati će se propisa kanona o redovnom parničnom postupku (k. 1702).

- g) Akti se postupka ne objavljuju. Sudac može dozvoliti stranci koja insistira da pogleda neke dokumente i da u određenom vremenu dadne svoje objašnjenje (k. 1703, § 1–2).

- h) Istražni sudac nakon završene istrage sve akte predaje biskupu da on dadne svoj votum glede istinitosti stvari i glede činjenice neizvršenosti, te o opravdanosti i prikladnosti podjeljivanja oprosta (k. 1704, § 1).

Ako je istražni postupak povjeren drugom sudu, po propisu k. 1700, opaske će sastaviti taj sud, ali votum, o kojem je govor u § 1, spada na biskupa po-

- vjeritelja kojemu instruktor treba predati pisanu relaciju sa svim aktima postupka (k. 1704, § 2).
- i) Biskup će sve akte postupka i svoj votum skupa s primjedbama branitelja veza poslati Apostolskoj Stolici (k. 1705, § 1);
 - Ako Apostolska Stolica smatra da treba nadopuniti istragu, ona će to zatražiti od biskupa, naznačujući elemente koje traži (k. 1705, § 2).
 - Ako Apostolska Stolica odgovori da se ne može utvrditi činjenica nezavršenosti iz priloženih akata, onda pravni stručnjak može spise postupka, ne votum biskupa, predložiti sudu da se vidi da li je moguće navesti još koji jak razlog za ponovno pokretanje postupka (k. 1705, § 3).
 - j) Reskript Apostolske Stolice koji sadrži dispencu šalje se biskupu. On će opis saopćiti strankama, zatim župniku gdje je ženidba sklopljena kao i župniku gdje su stranke krštene da se ta podijeljena dispensa provede u matične knjige (k. 1706).

Poglavlje IV: Postupak u slučaju pretpostavke smrti bračnog druga

- a) Kad se smrt bračnog druga ne može dokazati autentičnim dokumentima, bilo crkvenim bilo civilnim, drugi se bračni drug ne može smatrati razriješenim od ženidbene veze sve dok dijecezanski biskup ne proglasi pretpostavljenu smrt nestalog ženidbenog druga (k. 1707, § 1).
- b) Proglašenje, o čemu je govor u § 1, dijecezanski će biskup samo onda izdati ako na temelju provedene istrage: iz izjave svjedoka, iz općeg mišljenja, te iz indicija dođe do moralne sigurnosti da je nestali ženidbeni drug mrtav. Sama činjenica odsutnosti ženidbenog druga, pa bila ma kako duga, nije dostatna da ga se proglasi mrtvim (k. 1707, § 2).
- c) U slučajevima koji su nesigurni i kompleksni, neka biskup pita Apostolsku Stolicu (k. 1707, § 3).

2. naslov – Postupci u slučajevima nevaljanosti svetog ređenja (k. 1708–1712)

Nevaljanost svetog ređenja može biti zbog pravne nesposobnosti ili nedostatka volje djelitelja sakramenta ili ređenika, ili zbog nedostatka bitnog elementa u svetom obredu. Samo iz tih razloga može biti napadana valjanost sv. ređenja. Dispencom od obaveza koje proizlaze iz sv. reda, odnosno vraćanjem klerika u laički stalež, ne napada se valjanost sakramenta sv. reda.

- a) Pravo napadati valjanost sv. reda ima klerik ili njegov ordinarij komu je podlozan ili u čiju je biskupiju inkardiniran (k. 1708).
- b) Tužba se ima poslati na nadležnu kongregaciju, a ona će odlučiti da li će se slučaj rješavati na samoj kongregaciji ili na nekom sudu koji ona odredi (k. 1709, § 1).
- c) Nakon poslane tužbe kleriku se samim zakonom zabranjuje vršenje vlasti reda (1709, § 2).
- d) Ako kongregacija slučaj pošalje na sud, tada se imaju opsluživati propisi o sudovima općenito i o redovnom parničnom postupku osim ako se narav stvari u čemu ne protivi; ostaju propisi kanona ovog naslova (k. 1710).
- e) U ovim slučajevima branitelj veza ima ista prava i dužnosti kao u ženidbenim parnicama (k. 1711).

f) Nakon druge presude, koja potvrdi nevaljanost sv. ređenja, klerik gubi sva prava koja su svojstvena kleričkom staležu i oslobada se svih obaveza (k. 1712).

3. naslov – *Načini izbjegavanja sudskih postupaka (k. 1713–1716)*

- a) Da bi se izbjegli sudski sporovi, dopuštaju se kao korisna sredstva nagodba, ili se spor može povjeriti jednom ili više miritelja (mirovno vijeće), (k. 1713).
- b) O nagodbi, kompromisu ili arbitraži imaju se opsluživati one odredbe koje stranke izaberu; ako stranke ne izaberu ništa, onda zakon izdan od biskupske konferencije ili civilni zakon koji važi u mjestu gdje se čini nagodba (k. 1714).
- c) Ne može biti valjane nagodbe ili kompromisa glede onoga što spada na javno dobro ili na drugo dobro o kojem stranke ne mogu raspolagati (k. 1715, § 1).
- d) Ukoliko se radi o vremenitim crkvenim dobrima, imaju se opsluživati, koliko to materija dopušta, pravne svečanosti ustanovljene za otuđivanje crkvenih dobara (usp. k. 1290–1298), (k. 1715, § 2).
- e) Ukoliko civilni zakon ne priznaje arbitrarnu presudu, ako je ne potvrdi sudac, onda i mirovna presuda da bi imala pravnu snagu za crkveno područje, jer se radi o crkvenim dobrima, mora biti potvrđena od crkvenog suca koji je presudu izdao (k. 1716, § 1).
- f) Ako civilni sud dozvoljava napadanje mirovne presude pred civilnim sudom, onda se i za kanonsko područje može napadati ta presuda pred crkvenim sucem, i to na prvomolbenom sudu koji je nadležan da rješava spor (k. 1716, § 2).

VII: ČETVRTI DIO KNJIGE O POSTUPCIMA

KAZNENI POSTUPAK

Kazna može biti izrečena bilo dekretom (primjena administrativne vlasti u izvansudskom postupku) bilo donesenom presudom u kaznenom postupku vodećem po općim zakonskim propisima. Glede kazne putem dekreta, ima se opsluživati propis k. 1342. § 2, koji određuje da se ne mogu primijeniti niti deklarirati trajne kazne ili one koje zakon zabranjuje da se dekretom primjenjuju.

Poglavlje I: *Prethodna istraga:*

- a) Kad ordinarij dobije prijavu, makar vjerojatno istinitu, o nekom prekršaju, on će stvar potajno ispitati bilo osobno bilo preko druge prikladne osobe glede činjenica i okolnosti te ubrojivosti, osim ako se ta istraga ne čini posve suvišnom (k. 1717, § 1).
- b) Mora se dobro paziti da se istragom ne naruši dobar glas bilo koga (k. 1717, § 2).
- c) Tko vodi istragu, ima istu vlast i obaveze kao sudac saslušatelj u postupku; ako se kasnije pokrene sudski kazneni postupak, on ne može biti sudac u tom postupku (k. 1717, § 3).

- d) Kad se čini da je prikupljeno dovoljno elemenata, ordinarij će odlučiti:
- da li da se pokrene postupak za primjenu ili deklariranje kazne,
 - da li to, imajući u vidu k. 1341, koristi i da li je prikladno,
 - da li će se stvar pripustiti na sudski postupak ili, ako to zakon zabranjuje, treba prosljediti izvansudskim putem (k. 1718, § 1, 1°–3°).
- e) Ordinarij će dekret opozvati ili promijeniti ukoliko mu se učini da zbog novih elemenata mora drukčije odrediti (k. 1718, § 2).
- f) U donošenju dekreta, o kojem je govor u §§ 1. i 2, ordinarij će, ako bude smatrao razboritim, saslušati dvojicu sudaca ili druge pravne stručnjake (k. 1718, § 3).
- g) Prije nego u duhu § 1. presudi, ordinarij će razmisliti da li je radi izbjegavanja beskorisnih sudova dobro da uz pristanak stranaka on sam ili sudac istražitelj riješi pitanje štete dobro i pravedno (k. 1718, § 4).
- h) Akti istrage i ordinarijevi dekreti, kojima se istraga potkrepljuje ili završava kao i sve ono što istrazi prethodi, imaju se čuvati u tajnom arhivu kurije (k. 1719).
- i) Glede poništenja akata krivičnog postupka ima se opslužiti propis k. 489, § 2.

Poglavlje II: *Razvoj postupka*

- a) Ako ordinarij smatra da treba postupiti izvansudski, po dekretu, onda treba:
- krivcu predočiti tužbu i dokaze dajući mu mogućnost da se brani osim ako krivac, uredno pozvan, odbije da se pojavi;
 - sve dokaze i dokumente razmotriti s dvojicom prisjednika;
 - donijeti dekret po odredbama kanona 1342–1350. izloživši, barem kratko, razloge kako s pravne tako i s činjenične strane, i to ako je prekršaj očit i ako krivična akcija nije ugušena (k. 1720, 1°–3°).
- b) Ako ordinarij odredi da se povede sudski kazneni postupak, treba istražne akte predati promicatelju pravde, koji će na temelju njih sastaviti optužnicu za suca po odredbi k. 1502. i 1504. (k. 1721, § 1).
- c) Da bi se izbjegle sablazni, zaštitila sloboda svjedoka i zaštitio tok pravde, može ordinarij, saslušavši promicatelja pravde i pozvavši samog okrivljenog, u bilo kojem stadiju postupka ukloniti okrivljenog sa svete službe ili bilo koje dužnosti; može mu odrediti ili zabraniti boravak na nekom mjestu ili teritoriju, ili zabraniti javno učešće u sv. euharistiji. Sve ovo kad se završi slučaj, ima biti opozvano, a to ima svoj prestanak i snagom samog prava kad prestane kazneni postupak (k. 1722).
- d) Sudac, čim je krivca pozvao na sud, traži od njega da po propisu k. 1481, § 1. sebi nađe advokata u vremenu koje mu sudac odredi (1723, § 1).
- e) Ako okrivljeni sebi ne uzme advokata, sudac će prije uglavljenja parnice imenovati advokata koji će ostati u službi dok okrivljeni sebi ne uzme advokata (k. 1723, § 2).
- f) Promicatelj pravde može, bilo po nalogu ili uz pristanak ordinarija, u bilo kojem stadiju postupka opozvati tužbu (k. 1724, § 1).
- g) Da bi opoziv bio valjan, mora biti prihvaćen od okrivljenog osim ako on nije proglašen odsutnim (k. 1724, § 2).

- h) U raspravi parnice, bilo da se vodi pismeno ili usmeno, okrivljeni uvijek ima pravo da osobno ili preko advokata ili pravnog zastupnika bilo što napiše ili govori (k. 1725).
- i) U bilo kojem stupnju ili stadiju kaznenog postupka ako postane očito da okrivljeni nije počinio prekršaj, sudac mora presudom to deklarirati i okrivljenog osloboditi, pa makar istodobno i kaznena akcija bila ugašena (k. 1726).
- j) Okrivljeni može uložiti priziv, pa makar bio sam uvjetno kažnjen ili jer se sudac služio vlašću o kojoj govore kanoni 1344. 1345. (k. 1727, § 1).
- k) Promicatelj pravde može prizvati ukoliko smatra da nije zadovoljeno ispravljanju sablazni ili nadoknadi (štete) pravde (k. 1727, § 2).
- l) Opslužujući propise ovog naslova, u vođenju kaznenog postupka treba primjenjivati opće propise o sudovima te o redovnom parničnom postupku ako se tome ne protivi narav stvari, vodeći računa o posebnim odredbama koje se odnose na javno dobro (k. 1728, § 1).
- lj) Okrivljeni nije dužan sudski ispovjediti počinjeni prekršaj niti mora položiti zakletvu (k. 1728, § 2).

Poglavlje III: *Zahtjev za naknadu štete*

- a) Oštećena stranka može podnijeti odštetni zahtjev na naknadu štete koja joj je iz prekršaja nanesena, i to na krivičnom sudu po odredbi k. 1596 (k. 1729, § 1).
- b) Ako zahtjev oštećene stranke nije podnesen u prvom stupnju kaznenog postupka, on se više ne dopušta (k. 1729, § 2).
- c) Priziv u slučajevima naknade štete biva po propisima k. 1628–1640, pa makar ne bilo priziva u kaznenom postupku; ako i jedan i drugi priziv bude uložen od različitih osoba, za njih je jedan prizivni sud; ostaje propis k. 1730. (k. 1729, § 3).
- d) Da se kazneni postupak ne bi previše odužio, može se presuda o naknadi štete ostaviti do završetka postupka, odnosno do donošenja definitivne presude u kaznenom postupku (k. 1730, § 1).
- e) Sudac mora nakon donesene presude u kaznenom postupku donijeti i presudu glede naknade štete, pa makar kaznena presuda zbog uloženog prigovora još visi ili je okrivljeni oslobođen krivice, ali ne od naknade štete (k. 1730, § 2).
- f) Presuda donesena u krivičnom postupku, makar postala izvršna, ni na koji način nema prava prema oštećenoj stranci ako ona nije intervenirala po propisu k. 1729. (k. 1731).

VIII. PETI DIO KNJIGE O POSTUPCIMA
O RAZLOGU POSTUPKA U ADMINISTRATIVNIM PRIZIVIMA
I O UKLANJANJU ILI PREMJEŠTANJU ŽUPNIKA

ODSJEK I: PRIZIV PROTIV ADMINISTRATIVNIH DEKRETA

(k. 1732–1739)

1. Pod pojmom pojedinačnog dekreta podrazumijeva se administrativni akt izdan od nadležne izvršne vlasti kojim se, po odredbama prava, za pojedinačne slučajeve daje presuda (decisio) ili proviđenje (provisio) za koje se po svojoj naravi ne traži neka prijava (k. 48).
2. To što je u ovom odsjeku ustanovljeno o dekretima, ima se primjenjivati na sve pojedinačne administrativne čine koji su izdani na vanjskom izvansudskom području, izuzevši one koji su izdani od rimskog prvosvećenika ili ekumenskog sabora (k. 1732).

Mogućnost sudskog ispitivanja nekog crkvenog administrativnog čina prilično je ograničena jer ne postoje na razini dijeceze ili nacije administrativni sudovi. Jedino kod Vrhovnog sudišta Apostolske signature postoji administrativni sud (tzv. Sectio altera) koji odlučuje o prizivima protiv dekreta rimskih kongregacija.

1. Mirovna služba ili vijeće:

- a) Vrlo je poželjno da, ukoliko se netko osjeća povrijeđen dekretom, neslaganje između njega i onoga koji je izdao dekret, bude riješeno traženjem zajedničkog savjeta, dopuštajući da posreduju ozbiljne osobe, te se tako na prikladan način nađe rješenje i izbjegne spor (k. 1733, § 1).
- b) Biskupska konferencija može odrediti da se u svakoj biskupiji ustanovi neka stalna služba ili vijeće čija će dužnost biti da po odredbama biskupske konferencije traži i sugerira pravedno rješenje; ako to biskupska konferencija ne odredi, onda to vijeće ili službu može ustanoviti biskup (1733, § 2).
- c) Služba ili vijeće o kojem se govori u § 2. napose vrši svoju misiju kada je zatražen opoziv dekreta po k. 1734. i ako rok za priziv još nije istekao; ako je protiv dekreta uložen priziv, sam poglavar na koga se prizvalo pozvat će uložitelja priziva i tvorca dekreta da, ukoliko postoji dobra nada, svoju kontroverziju riješe mirnim putem (k. 1733, § 3).

2. Molba za opoziv ili preinačenje dekreta:

- a) Prije nego netko uloži priziv, mora od autora dekreta pismeno tražiti da ga opozove ili preinači; uloživši molbu, smatra se da je samim tim tražena i suspenzija izvršenja dekreta (k. 1734, § 1).
- b) Molba mora biti uložena u određenom vremenu od 10 dana koji teku od dana uručjenja dekreta (k. 1734, § 2).
- c) Odredbe § 1 i § 2 ne vrijede:
 - u prizivu koji treba uložiti biskupu protiv dekreta izdanog od nadležnosti koje su biskupu podložne,
 - u prizivu koji treba uložiti protiv dekreta kojim se određuje hijerarhijski priziv, osim ako decizija nije dana od biskupa,

- u prizivima koje treba ulagati po propisu k. 57. i 1735. (k. 1734, § 3, 1°–3°).

3. Rokovi za priziv:

- a) Ako u roku od 30 dana od dana kad je molba, o kojoj je riječ u k. 1734, došla autoru dekreta on izda novi dekret kojim ili prijašnji preinačuje ili određuje da se molba ima odbaciti, a rok za priziv teče od dana uručenja novog dekreta, ako unutar 30 dana ništa ne odredi – rok za priziv teče od 30. dana (k. 1735).

4. Suspendizija izvršenja dekreta:

- a) U onim materijama (slučajevima) u kojima hijerarhijski priziv (usp. 700, 1353) suspendira izvršenje dekreta, isti učinak ima i molba o kojoj je riječ u k. 1734. (k. 1736, § 1).
- b) U drugim slučajevima, ako u roku od 30 dana od kada je molba, o kojoj govori k. 1734, stigla autoru dekreta on ne odredi suspendiranje izvršenja, može se suspendizija tražiti od hijerarhijskog poglavara koji može odrediti suspendiziju samo iz teških razloga, uvijek vodeći računa da iz toga ne proizade šteta za spas duša (k. 1736, § 2).
- c) Suspendirajući izvršenje dekreta po odredbi § 2, ako se kasnije uloži priziv, onaj koji rješava priziv odredit će po k. 1737. § 3. da li će se suspendizija potvrditi ili opozvati (k. 1736, § 3).
- d) Ako se unutar određenog vremena ne uloži priziv protiv dekreta, suspendizija izvršenja koja je uslijedila po k. 1736. § 1–2. tim samim prestaje (k. 1726, § 4).

5. Priziv protiv dekreta:

- a) Tko se smatra oštećen dekretom, može iz bilo kojeg opravdanog razloga prizvati na hijerarhijskog poglavara onomu koji je dekret izdao; priziv se može uložiti kod samog autora dekreta, koji ga mora odmah poslati nadležnom hijerarhijskom poglavaru (k. 1737, § 1).
- b) Priziv treba biti uložen u određenom vremenu od 15 korisnih dana koji u slučajevima o kojima govori k. 1734. § 3. teku od dana uručenja dekreta, a u drugim slučajevima teku po odredbi k. 1735. (k. 1737, § 2).
- c) Također u slučajevima u kojima priziv samim pravom ne suspendira izvršenje dekreta, niti je po k. 1736. § 2. suspendizija određena, može hijerarhijski poglavar narediti da se izvršenje suspendira vodeći računa da spas duša ne pretrpi neku štetu (k. 1737, § 3).

6. Pravo prizivatelja:

- a) Prizivatelj uvijek ima pravo da uzme advokata ili pravnog savjetnika, izbjegavajući beskorisna otezanja postupka; ako prizivatelj nema pravnog savjetnika, a hijerarhijski poglavar to drži nužnim, onda mu on službeno određuje pravnog savjetnika; a hijerarhijski poglavar može uvijek tražiti da se prizivatelj pred njim pojavi i da ga ispita (k. 1738).

7. Pravo hijerarhijskog poglavara:

- a) Poglavar koji rješava priziv može, ukoliko je takav slučaj, ne samo dekret potvrditi ili ga proglasiti nevaljanim, nego i ponovno preispitati, opozvati ili

ako se poglavaru čini više prikladnim, preinačiti, izmijeniti dodajući nove odredbe ili izdajući drugi dekret (k. 1739).

ODSJEK II: POSTUPAK PRI UKLANJANJU ILI PREMJESŤANJU ŹUPNIKA

Poglavlje I: *Način postupanja pri uklanjanju Źupnika (k. 1740–1747)*

- a) Źupnika čija je služba i bez njegove teške krivnje postala štetna ili barem nedjelotvorna biskup može ukloniti sa Źupe (k. 1740).
- b) Razlozi zbog kojih Źupnik može biti zakonito uklonjen sa svoje Źupe naročito su ovi:
 - način djelovanja koji nanosi veliku štetu i smetnju crkvenom zajedništvu,
 - nesposobnost ili trajna duševna ili tjelesna bolest što Źupnika čini nedoraslim za korisno obavljanje službe,
 - gubitak dobrog glasa kod poštenih i uglednih Źupljana ili protivljenje Źupniku, za koje nema nade da bi brzo prestalo,
 - teško zanemarivanje ili kršenje Źupničkih dužnosti, koje bi potrajalo i nakon opomene,
 - loše upravljanje vremenitim dobrima uz veliku štetu za Crkvu ukoliko se tom nedostatku ne nade drugi lijek (k. 1741, 1°–5°).
- c) Ako provedena istraga ustanovi da postoji koji od razloga navedenih u k. 1740, biskup će stvar raspraviti s dvojicom Źupnika iz grupe Źupnika, koje je prezbiterijalno vijeće na biskupov prijedlog izabralo za stalno u tu svrhu; ako se nakon rasprave dode do zaključka da treba provesti uklanjanje, biskup će očinski pozvati Źupnika navodeći mu razloge i dokaze da se u roku od 15 dana zahvali na Źupi (k. 1742, § 1).
- d) O Źupnicima koji su članovi redovničkog instituta ili družbe apostolskog života ima se opsluŹiti propis kanona 682. § 2 (k. 1742, § 2).
- e) Źupnik se može zahvaliti na Źupi ne samo jednostavno nego i uz uvjet ukoliko to biskup može zakonito prihvatiti i stvarno prihvatiti (k. 1743).
- f) Ako Źupnik kroz određeno vrijeme ne odgovori, neka biskup ponovi poziv dajući korisno vrijeme za odgovor (k. 1744, § 1).
- g) Kad se biskup uvjeri da je Źupnik primio i drugi poziv a da na njega nije odgovorio iako nije bio zapriječen, ili ako Źupnik ne navodeći razloge odbija da se zahvali, biskup donosi dekret o uklanjanju (k. 1744, § 2).
- h) Ako Źupnik pobija navedeni razlog i njegova obrazloženja navodeći razloge koje se biskupu ne čine dostatnim, da bi biskup valjano djelovao:
 - neka Źupnika pozove pa, pregledavši spise, svoja osporavanja pismeno iznese kao protudokaze ako ih ima;
 - neka, ako je potrebno, nakon upotpunjene istrage skupa s istim Źupnicima, o kojima se govori u k. 1742. § 1, osim ako drugi nisu određeni, razmotri stvar;
 - tada neka odluči da li treba Źupnika ukloniti ili ne, i uskoro o stvari donese dekret (k. 1745, 1°–3°).

- i) Za uklonjenog župnika biskup treba da se pobrine bilo podjeljivanjem druge službe ako je za nju prikladan, bilo mirovinom ako slučaj i okolnosti to omogućuju (k. 1746).
- j) Uklonjeni župnik ne smije vršiti župničke funkcije, mora što prije osloboditi župnu kuću, i sve što pripada župi predati onomu komu biskup povjerava župu (k. 1747, § 1).
- k) Ako se radi o bolesniku koji bez velikih poteškoća ne može iseliti iz župne kuće, biskup mu ostavlja čak i isključivu upotrebu kuće sve dok je to potrebno (k. 1747, § 2).
- l) Dok je priziv protiv dekreta uklanjanja još viseći, biskup ne može imenovati novog župnika, nego župi određuje administratora (k. 1747, § 3).

Poglavlje II: *Način postupanja pri premještanju župnika* (k. 1748–1752)

- a) Ako dobro duša te potreba ili korist Crkve traže da župnik bude premješten sa svoje župe koju uspješno vodi, na drugu župu ili na neku drugu službu, biskup mu pismeno predlaže premještaj i nagovara ga da iz ljubavi prema Bogu i dušama pristane (k. 1748).
- b) Ukoliko župnik ne namjerava slijediti savjet i nagovaranje biskupa, treba pismeno izložiti svoje razloge (k. 1749).
- c) Ako biskup unatoč navedenim razlozima zaključi da ne treba odstupiti od prijedloga, raspraviti će razloge za i protiv premještaja s dvojicom župnika izabраниh po propisu k. 1742. § 1; ako nakon toga zaključi da je potrebno izvršiti premještaj, ponoviti će župniku očinske pobude da prihvati (k. 1750).
- d) Ako župnik i nakog svega toga odbije premještaj, a biskup smatra da do premještaja treba doći, biskup izdaje dekret o premještaju i određuje rok nakon kojeg se župa smatra pravno upražnjena (k. 1751, § 1).
- e) Kad to vrijeme beskorisno istekne, proglašuje župu upražnjenom (k. 1751, § 2).
- f) Kod premještaja treba poštivati načela kanonske pravednosti i dobro duša *koje mora biti u Crkvi vrhovni zakon* (k. 1752).

Predavanje o postupcima u novom Kodeksu kanonskog prava završio bih riječima sv. Augustina, biskupa, koji je kao izvršna vlast primjerno primjenjivao kanonsku pravednost u sporovima koje je trebao rješavati:

„Ako su ta djeca (misli na one koji se spore) sluge Božje, njihovu ću parnicu brzo riješiti. Saslušati ću ih kao otac, možda bolje nego njihov otac. Pogledat ću što je pravedno, pa kako Gospodin želi, s nekoliko časne braće, zazvavši ime Gospodnje... saslušati ću njihov slučaj i kako Gospodin bude dao, završiti” (s. Augustinus, Sermo CCCLV, cap. II, n. 3).

RIASSUNTO

Già dai tempi di San Paolo ha le sue tracce un processo ecclesiastico rudimentale. Egli scrive nella sua lettera prima ai Corinzi queste righe: „Lo dico a vostra confusione. Non vi sarebbe dunque in mezzo a voi nessun uomo saggio che sia in grado di fare da giudice tra fratello e fratello? Invece un fratello fa causa contro un fratello e, per di più, davanti agli infedeli...”¹.

Da questa esigenza cristiana si sviluppò nel decorso dei secoli un tribunale ecclesiastico adeguato alle esigenze della Chiesa in cammino. Le norme del processo canonico odierno si trovano nell'ultimo libro del Codice attuale, promulgato il 27 novembre 1983. In esso sono state prese in gran parte le norme già esistenti nel antico Codice del 1917, ma meglio ordinate e sistemate. Libro VII del Codice, contenente le norme processuali, è diviso in cinque parti e contiene 352 canoni.

In prima parte sono esposte le norme sui giudici in generale. Qui ci sono non poche novità. In specie l'avvocatura del tribunale, ovvero uno o più avvocati che nella stessa sede del tribunale prestano gratuitamente consulenza e possono essere scelti come avvocati dalle parti. Essi vengono stipendiati dal tribunale.

In seconda parte sono contenute le norme sul processo contenzioso, che si divide in due specie: giudizio contenzioso ordinario e giudizio contenzioso orale. Proprio quest'ultimo è una notevole novità.

Terza parte del libro apporta le norme su alcuni processi speciali. Tra questi sono enumerati: i processi matrimoniali, processi per la dichiarazione di nullità della sacra ordinazione e norme sui modi per evitare i giudizi.

In quarta parte sono esposte norme canoniche sul processo penale. Questa materia è assai riordinata con molte novità. Sono abolite molte pene esistenti nel antico Codice, e conseguentemente anche le norme processuali per applicazione di queste pene.

La quinta parte espone le norme sul modo di procedere nei ricorsi amministrativi e nella rimozione o nel trasferimento dei parroci. Quest'ultima parte del libro ha grandi novità. Sezione sul ricorso contro decreti amministrativi e completamente una novità nel processo canonico. I principi di equità canonica e la salvezza delle anime deve sempre essere nella Chiesa la legge suprema. A questa legge suprema sono subordinate tutte le norme processuali canoniche esistenti nel Codice attuale.